

HİTİT İLAHİYAT DERGİSİ

Hitit Theology Journal

e-ISSN: 2757-6949

Cilt | Volume 24 • Sayı | Number 1

Haziran | June 2025

Daday Kazası Camileri ve Mescidleri (XV-XVI. Yüzyıllar)

Mosques and Masjids of Daday District (XV-XVIth Centuries)

Veli İlker DAĞSEVER

Dr.

Serbest Araştırmacı

Independent Researcher

Kastamonu

ilkerdagsever@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-4648-3680>

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Type: Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Received: 26.01.2025

Kabul Tarihi | Accepted: 09.05.2025

Yayın Tarihi | Published: 30.06.2025

Atıf | Cite As

Dağsever, Veli İlker. "Daday Kazası Camileri ve Mescidleri (XV-XVI. Yüzyıllar)". *Hitit İlahiyat Dergisi* 24/1 (2025), 168-196.
<https://doi.org/10.14395/hid.1627269>

Değerlendirme: Bu makalenin ön incelemesi iki iç hakem (editörler-yayın kurulu üyeleri) içerik incelemesi ise iki dış hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik modeliyle incelendi.

Benzerlik taraması yapılarak (Turnitin) intihal içermediği teyit edildi.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Yapay Zeka Etik Beyanı: Yazar bu makalenin hazırlanma sürecinin hiç bir aşamasında yapay zekadan faydalanılmadığını; bu konuda tüm sorumluluğun kendisine (kendilerine) ait olduğunu beyan etmektedir.

Etik Bildirim: ilafdergi@hitit.edu.tr | <https://dergipark.org.tr/tr/pub/hid/policy>

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Review: Single anonymized - Two internal (Editorial board members) and Double anonymized - Two external double-blind peer review.

It was confirmed that it did not contain plagiarism by similarity scanning (Turnitin).

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and that all studies used are stated in the bibliography.

Artificial Intelligence Ethical Statement: The author declares that artificial intelligence was not utilized at any stage of the preparation process of this article and accepts full responsibility in this regard

Complaints: ilafdergi@hitit.edu.tr | <https://dergipark.org.tr/en/pub/hid/policy>

Conflicts of Interest: The author(s) has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author(s) acknowledge that they received no external funding to support this research.

Copyright & License: Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0

Mosques and Masjids of Daday District (XV-XVIth Centuries)

Abstract

Daday district of Kastamonu province draws attention both in terms of the geographical area it covers and the social institutions and architectural monuments it harbours. This district, Çobanoğulları and Candaroğulları beyliks and even until the last years of the Ottoman state administration, the borders of today's Daday district, all of the Azdavay and Pınarbaşı districts of Kastamonu, a part of the Ağlı district of Kastamonu and the eastern parts of the Eflani district of today's Karabük province were covered. In addition, the western part of the neighbourhood known as Göl-Subaşı region, which today belongs to the central district of Kastamonu, was also located within the Daday district. Since the settlement of the Turks in this region, Daday became an important administrative and cultural centre and evolving into one of the prominent districts of Kastamonu Sanjak in the Ottoman period. In the same period, it also played a major role in local administration and law as one of the important qadi centres. However, it should be noted that the centre of Daday as a town was not yet formed in the early periods. After Daday came under Ottoman rule in 1461, it was organised as a district of Kastamonu Sanjak under the Anatolian Province. With the Ottoman administration, the waqfs in the region were documented in the 1490s, 1530, 1560 and 1582. The information contained in the tahrir books includes many details such as the names of the mosques and masjids in the villages of Daday district, the founders of the waqfs (if any), their annual revenues and officials. It is understood from these books that mosques and masjids in the region were not only places of worship, but also undertook religious, social and economic functions as centres of social life. Moreover, these structures were built starting from the period of Çobanoğulları (Seljuks), especially during the period of Candaroğulları and Ottoman sovereignty, and they were among the elements that shaped the historical and cultural texture of Daday.

This article analyses 5 mosques and 20 masjid waqfs in the villages of Daday district. No such buildings were identified in the district centre. Waqf records show that these religious institutions and waqf properties have continued their activities uninterruptedly under certain conditions since ancient times. Especially when the first evkaf tahrir records dating back to the 1490s are analysed, it is revealed that the changes in political power did not have a direct impact on the waqf system and did not affect the lifestyle of the foundation's subjects. In this context, religious officials such as imams and muezzins working in mosques and masjids, and the waqf reayas, who were in charge of the waqf properties belonging to these places of worship, continued their duties or savings, which were passed down from generation to generation, in the Ottoman period as they had done during the Candaroğulları period. Even Sultan Mehmed the Conqueror and Sultan Bâyezid II granted nişân-ı şerif (monogram of the sultan) and berat (certificate for the bestowal of appointments) to the waqf employees. This continuity reveals the critical role of the waqf system in ensuring social and economic stability.

On the other hand, the waqf records of the period show that mosques and masjids were supported with various properties in order to provide the financial resources required for their construction and for the successful continuation of their functions in the following years. In this regard, benefactors endowed existing buildings with movable and immovable assets such as money, baths, shops, farms, lands, mills, gardens and hamlets. Revenues from the endowments were allocated to the maintenance, repair and general expenses of mosques and masjids, thus contributing to the long-term functioning of these institutions. The salaries of foundation officials were also funded through the waqfs. Finally, there are some limited studies on the mosques and masjids in Daday, either only mentioning their names or analysing a small number of mosques and masjids. In this study, all of the mosques and masjids identified in the Daday district in the period evaluated with the help of the records in the evkaf tahrir books of the 15th and 16th centuries of Kastamonu Sanjak are discussed together with their waqfs. The aim of the study is to offer new insights on the socio-cultural history of Daday through the mosques and masjids in the region. In the study, the document analysis method based on examining the Ottoman archive records on the subject was used.

Keywords: Islamic History, Ottoman, Kastamonu, Daday, Waqf, Mosque, Masjid, Income.

Daday Kazası Camileri ve Mescidleri (XV-XVI. Yüzyıllar)

Öz

Kastamonu iline bağlı Daday ilçesi gerek kapsadığı coğrafi sahanın genişliği gerekse de üzerinde barındırdığı sosyal müesseseler ve mimari eserler bakımından dikkat çekmektedir. Bu kaza, Çobanoğulları ve Candaroğulları beylikleri dönemlerinde, hatta Osmanlı idaresinin son senelerine kadar, bugünkü Daday ilçe sınırları başta olmak üzere Kastamonu'ya bağlı Azdavay ve Pınarbaşı ilçelerinin tamamını, yine Kastamonu'ya bağlı Ağlı ilçesinin bir kısmını ve bugün Karabük iline bağlı Eflani ilçesinin doğu taraflarını kapsamaktaydı. Ayrıca bugün Kastamonu merkez kazasına bağlı olan ve halk arasında Göl-Subaşı yöresi olarak anılan bölgenin de batı kısmı Daday kazası dâhilinde yer alıyordu. Daday, Türklerin bu bölgeye yerleşmesinden itibaren hem idârî hem de kültürel açıdan önemli bir merkez olmuş, Osmanlı dönemiyle birlikte Kastamonu Sancağı'nın öne çıkan kazalarından biri haline gelmiştir. Bu süreçte önemli kadılık merkezlerinden biri olarak yerel yönetim ve hukuk açısından da büyük bir rol

oynamıştır. Ancak Daday'ın erken dönemlerde bir kasaba olarak merkezinin henüz teşekkül etmediği anlaşılmaktadır. Daday, 1461 yılında Osmanlı idaresine geçtikten sonra Anadolu Eyaleti'ne bağlı Kastamonu Sancağı'nın bir kazası olarak teşkilatlandırılmıştır. Osmanlı yönetimiyle birlikte bölgedeki vakıflar 1490'lı yıllarda, 1530, 1560 ve 1582 yıllarında tahrir edilerek belgelenmiştir. Tahrir defterlerinde yer alan bilgiler, Daday kazası köylerindeki cami ve mescidlerin isimleri, varsa vakıf kurucuları, yıllık gelirleri ve görevlileri gibi birçok ayrıntıyı içermektedir. Bu defterlerden anlaşıldığına göre bölgedeki camiler ve mescidler sadece ibadet yerleri olmanın ötesinde toplumsal hayatın merkezleri olarak dinî, sosyal ve ekonomik işlevler de üstlenmişlerdir. Yine bu yapılar Çobanoğulları (Selçuklular) devrinden başlamak üzere özellikle Candaroğulları ve Osmanlı egemenliği ile devam eden süreçte inşa edilerek, Daday'ın tarihi ve kültürel dokusunu şekillendiren unsurlar arasında yer almışlardır.

Bu makalede, Daday kazasına bağlı köylerde tespit edilen 5 cami ve 20 mescid vakfı incelenmiştir. Kaza merkezinde ise böylesi yapılara rastlanmamıştır. Vakıf kayıtları, bu dinî müesseselerin ve vakıf mülklerinin eski dönemlerden itibaren belirli şartlar dâhilinde faaliyetlerini kesintisiz olarak sürdürdüklerini göstermektedir. Özellikle 1490'lı yıllara ait olan ilk evkaf tahrir kayıtları incelendiğinde siyasal iktidar değişikliklerinin vakıf sistemi üzerinde doğrudan bir etkisinin olmadığı ve bu sisteme bağlı vakıf reayasının yaşam biçimini etkilemediği ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, cami ve mescidlerde görev yapan imam ve müezzin gibi din görevlileri ile bu ibadet mekânlarına ait vakıf akarlarını tasarruf eden vakıf reyası, Candaroğulları döneminde olduğu gibi Osmanlı döneminde de nesilden nesile aktarılan görevlerini veya tasarruflarını aynen devam ettirmişlerdir. Hatta Fatih Sultan Mehmed ve Sultan II. Bâyezid'in vakıf çalışanlarına nişân-ı şerif ve berat tevcihinde bulundukları çoğu belgede karşımıza çıkmaktadır. Bu süreklilik, vakıf sisteminin toplumsal ve ekonomik istikrarın sağlanmasındaki kritik rolünü ortaya koymaktadır.

Diğer taraftan, döneme ait vakıf kayıtlarında cami ve mescidlerin gerek inşası gerekse daha sonraki yıllarda işlevlerini başarılı bir şekilde devam ettirebilmeleri için gerekli olan malî kaynağı karşılamak üzere muhtelif mallarla desteklendikleri görülmektedir. Bu doğrultuda, hayırseverler eliyle para, hamam, dükkânlar, çiftlikler, zeminler, değirmenler, bahçeler ve mezraa gibi menkul ve gayrimenkul değerler mevcut yapılara vakfedilmiştir. Vakıflardan elde edilen gelirler cami ve mescidlerin bakım, onarım ve genel giderlerinin karşılanmasına ayrılarak bu kurumların uzun vadeli fonksiyonlarına katkı sağlamıştır. Yine vakıf görevlilerinin maaşları da vakıflar vasıtasıyla karşılanmıştır. Son olarak Daday'daki cami ve mescidler hakkında ya sadece isimlerinin zikredildiği ya da az sayıda cami ve mescid incelemesine dayanan bazı münferit çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmada, Kastamonu Sancağı'nın XV-XVI. yüzyıllara ait evkaf tahrir defterlerindeki kayıtlar yardımı ile değerlendirilen dönemde, Daday kazasında tespit edilen cami ve mescidlerin tümü vakıfları ile birlikte ele alınmıştır. Araştırmanın amacı, bölgedeki cami ve mescidler üzerinden Daday'ın sosyo-kültürel tarihine dair yeni bilgiler sunmaktır. Çalışmada, konuyla ilgili Osmanlı arşiv kayıtlarını incelemeye dayalı doküman analizi yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Tarihi, Osmanlı, Kastamonu, Daday, Vakıf, Cami, Mescid, Gelir.

Giriş

Toplumsal yardımlaşma ve dayanışma modelinin tezahürü olan vakıf kurumu, VIII. yüzyıldan itibaren İslâm memleketlerinin, başta Selçuklular ve Osmanlılar olmak üzere Türk dünyasının sosyal ve ekonomik hayatında çok önemli rol oynamış dinî, hukukî ve sosyal bir müessesedir. Vakıf, bir şahsın sahip olduğu menkul veya gayrimenkul mallardan bir kısmını veya tamamını dinî, hayrî ve içtimâî bir gaye ile ebedî olarak tahsis etmesi anlamına gelmektedir.¹ Vakıf kurumunun çeşitli şekillerde İslâmiyet öncesi uygarlıklarda da bulunduğu bilinmektedir.² Ancak İslâmiyetin ortaya çıkışı ile birlikte Müslüman olan toplumlarda, özellikle de Türklerde gelişerek yepyeni bir boyut kazanmıştır.

Türk vakıf müessesesi her ne kadar en güzel çağını Osmanlı Devleti ile yaşamış olsa da aslında bu zemini hazırlayanlar Anadolu Selçukluları'dır. Selçuklu Türklerinin önem verdiği iki kurumdan biri vakıf diğeri ahîliktir. Bu dönem diğer İslâm devletleri ile kıyaslandığında amaç bakımından çok çeşitli vakıf kurulduğu görülmektedir.³ Anadolu Selçuklu Devleti'nin dağılmasından sonra onların mirasını devam ettiren Anadolu Beylikleri devrinde de kurulan vakıf sayısı bir hayli

¹ Bahaeddin Yediyıldız, "Türk Kültür Sistemi İçinde Vakfın Yeri", *Vakıflar Dergisi* 20 (1988), 404.

² İsmet Kayaoğlu, "Vakfın Menşei Hakkındaki Görüşler", *Vakıflar Dergisi* 11 (1978), 49-55; Neşet Çağatay, "Vakıf ve Tarihi Gelişimi", *Vakıflar Haftası Dergisi* 1 (1984), 18-20.

³ İsmet Kayaoğlu, "Selçuklu Vakıflarına Genel Bir Bakış", *Vakıflar Haftası Dergisi* 2 (1985), 22.

fazladır.⁴ Özellikle hükümdarlar başta olmak üzere valide sultanlar, vezirler, devlet adamları ve varlıklı kişiler vakıf kurarak bu müesseseyi desteklemişlerdir. Bu sayede büyük veya küçük her türlü yerleşim alanında cami, mescid, zaviye, aşevi, hastane, medrese, mektep, han, hamam, köprü ve çeşme gibi vakıf eseri ortaya çıkmıştır.

Her şeyden önce bütün İslâm dünyasında dinî, içtimai, hatta siyasî merkezler durumunda olan sayısız cami ve mescid vakıf halinde yapılmış, donatılmış ve bütün görevlilerine maaş tahsis edilmiştir.⁵ Cami, Müslümanların ibadet etmek için bir araya geldikleri binaya ve Osmanlı idaresine geçen şehirlerde ilk inşa edilen yapıya verilen isimdir. Cami ismi ilk başlarda yalnızca Cuma namazı kılınan büyük mescidler için kullanılmışken daha sonraları Cuma namazı kılınan ve minberi olan mescidler için de kullanılmıştır.⁶ Camilerde bir minber bulunur ve Cuma namazı kılınırdı. Osmanlı'da Cuma namazının kılınması merkezî idarenin iznine tâbidir. Bu sebeple de nüfusun zamanla artması sonucunda mescidler camiye tahvil ediliyordu. Bu çalışmayla bağlantılı olarak Akçay köyündeki mescid için 1560 tarihli evkaf tahririnde yer alan “karye-i mezkûrda olan mescid ki hâliyen emr-i pâdişâhiyle câmi” olmuşdur” ifadesi bunu göstermektedir. Yine aynı tahrirde Çiğlene köyünde bulunan Büyük Mescid için de “el’ân mescid-i mezkûr emr-i pâdişâhiyle Cum’a olmuşdur” ifadesinden mescidin camiye çevrilip Cuma namazı kılınma izni verildiği anlaşılmaktadır.⁷

Mescid ise secde edilen, namaz kılınan yer anlamına gelir. Bu yapılar mahalle aralarında, yol güzergâhlarında, iş hanlarında ve kervansaraylarda mevcut olan, halkın vakit namazlarını eda etmesine imkân tanıyan mekânlardır. Buraların cemaati Cuma ve Bayram namazlarını camide cemaatle kılar. Mescidlerin minberi, kürsüsü, Cuma ve Bayram namazlarının kılınmasına dair beratı yoktur.⁸

Cami ve mescidler şehir merkezlerinin yanı sıra ilk fetih yıllarından itibaren Anadolu’da pek çok köy ve kasabada da inşa edilerek hizmete açılmıştır. Türklerin iskân yerlerinden biri olan Daday da bu gelişmeden nasibini almış ve bölgede Çobanoğulları, Candaroğulları ve Osmanlı Devleti zamanında cami ve mescidler tesis edilerek bu yapılara muhtelif vakıflar bağlanmıştır. Cami/mescidlere yönelik bu vakıfları tahrir defterlerinden tespit etmek mümkün olmaktadır.

Osmanlı Devleti topraklarına kattığı beldelerde tahrir yapılmasına ayrı bir önem göstermiştir. En temel tanımıyla tahrir, Osmanlı maliye teşkilâtında sancak ve kazalara yüklenen vergiler ile bu vergileri verenlerin tespit edilmesi anlamına gelen sayımları ifade eder. Yani tahrirler, Osmanlı egemenliğine giren yerlerde hukukî ve idarî düzenlemeleri hayata geçirmek ve Tımar Sistemi’ni tatbik için gelir birimlerini tespit amacıyla yapıldı. Buna ilaveten bu sayımların kaydedildiği defterler olarak da tarif edilebilir.⁹ Tahriri yapılan bölgedeki vakıflar ise bu defterlerin son kısmına ya da müstakil bir evkaf defteri oluşturularak kaydedilirdi.¹⁰

⁴ Hasan Yüksel, “Anadolu Beyliklerinde Vakıflar”, *Vakıflar Dergisi* 30 (2007), 37.

⁵ Bahaeddin Yediyıldız, “Vakıf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/480.

⁶ Ahmet Önkal-Nebi Bozkurt, “Cami: Dinî ve Sosyo-Kültürel Tarihi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/46.

⁷ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), *Tapu-Tahrir Defteri* (TT, d.), No. 456, 151,154.

⁸ Bahattin Turgut, “Urfa Vakıfları”, *Şanlıurfa Vakıf Medeniyeti*, haz. Mehmet Kurtoğlu (Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2021), 95.

⁹ Mehmet Öz, “Tahrir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/425. Tahrirlerin nasıl yapıldığına dair ayrıntılı bilgi için bk. Ömer Lütfi Barkan, “Türkiye’de İmparatorluk Devirlerinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hakana Mahsus İstatistik Defterleri I-II”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 2/1 (1940-1941), 20-59; Mehdi İlhan, “Tahrir Faaliyeti ve Bu Faaliyet Esnasında Karşılaşılan Güçlükler”, *Ata Dergisi* 7 (1997), 85-103; Huricihan İslamoğlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Köylü* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2006), 101-138.

¹⁰ Kayhan Orbay, “Edirne II. Bâyezid Vakfı’nın Mali Tarihi (1597-1640)”, *Gramer* 1/2 (2012), 113-141.

Candaroğulları Beyliği'nin yerini almış olan Osmanlı idaresindeki Kastamonu Sancağı'nda ilk tahririn 1460'lı yıllarda yapıldığı anlaşılmına rağmen bu defter günümüzde mevcut değildir. Sancağın en eski tarihli tahrir defteri Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivinde 23M numarada kayıtlı 1487 tarihli mufassal tahrir defteridir. Bu defterin sonuçlarını yansıttığı düşünülen İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığında bulunan 75 numaralı mufassal evkaf defteri bu çalışmanın temel kaynakları arasındadır. Defterin muhtelif yerlerinde vakıfları tasarruf eden şahısların yetki belgeleri için en son Fatih Sultan Mehmed Han'dan alınan nişânlardan bahsedilmektedir. O halde bu defter, 1487 tahriri sonuçlarına göre hazırlanmış olmalıdır. Bu defter, Kastamonu Sancağı'na ait eldeki en eski tarihli evkaf tahrir defteridir.¹¹ Çalışmanın bir diğer kaynağı Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivinde 438 numarada bulunan icmal defteridir. Bu defter, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı uzmanları tarafından tıpkıbasım olarak neşredilmiş¹² ve 937/1530 tarihli olarak değerlendirilmiştir.¹³ Defterin 591-696. sayfaları arası Kastamonu Sancağı'na aittir. Defterde has, zeamet ve tımar kayıtları ile birlikte vakıf kayıtlarını da içeren özet bilgiler yer almaktadır.

Yine kaynaklar arasında Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivinde 456 numarada kayıtlı mufassal evkaf tahrir defteri bulunmaktadır. Defter, Kastamonu Sancağı'nda yapılan 1560 tahririnin sonuçlarını içermektedir. Çalışmanın diğer kaynağı Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivinde Kuyûd-ı Kadime 554 ve 555 numaradaki 1582 tarihli mufassal evkaf tahrir defteridir. Birbirini tamamlar nitelikte 2 ciltten oluşan bu defter, Kastamonu Sancağı'nda 1582 yılında yapılan tahririn neticelerini ihtiva etmektedir. Ayrıca defterde sonraki tarihlere ait not ve belge sûretleri de mevcuttur. Bu belgelerin incelenmesiyle sonraki dönemlere ait vakıf sorunları ve değişiklikleri takip edilebilmektedir. Söz konusu defter, 1560 tarihli mufassal evkaf defteri ile aynı özellikleri taşımaktadır.

Kastamonu, Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra Anadolu Eyaleti'ne bağlı sancaklardan biri olmuş ve 1487 tarihinde mufassal bir tahrir defteri tutulmuştur. Bu deftere göre idarî teşkilatlanmada Kastamonu Sancağı'na bağlı bir nahiye olarak ifade edilen Daday; Eflani, Azdavay ve Ayakını (Ayahna) ile birlikte anılmıştır. Aynı tarihte Daday, Eflani, Azdavay ve Ayakını için 2758 hane, 937 mücerred, 179 şerik ve 34 hizmetkârân-ı Küre nüfusu verilmiş ve altına "Nâhiye-i mezkûre reâyâsı Küre'ye hizmet etdükleri sebebden avâriz-ı dîvânîden muâfdir bâ-hûkm-i pâdisâhî" notu düşülmüştür.¹⁴ 1487 tahririnden bir müddet sonra tutulduğu düşünülen II. Bâyezid dönemi evkaf tahririnde Daday, Eflani, Azdavay ve Ayakını adlî teşkilatlanmada bir kadılık olarak belirlenmiştir.¹⁵ 1530 tarihli icmal defterinde Daday kazasında 1 kasaba, 5 zaviye, 202 köy, 2 cemaat, 52 evkaf, 1 bazargâh ve 4850 nefer kayıtlıdır. Yine ayrıca 3186 avarızhâne ve 928 mücerredten toplam 4114 nefer kaydına rastlanmaktadır. Bunun yanında köy, mezra, cemaat ve vakıfların toplamı 359'dur.¹⁶ 1582 tarihli mufassal ve evkaf tahrirlerinde ise Daday; Eflani, Azdavay, Sorgun ve Çiğlene olarak bir nahiyeye bölünmüştür.¹⁷ Kayıtlarda görüldüğü

¹¹ Söz konusu defterin II. Bâyezid döneminde XV. yüzyılın sonlarında, 1490'lı yıllarda tutulduğu düşünülmektedir. Çalışma boyunca II. Bâyezid dönemi evkaf defteri olarak zikredilecektir; bk. Cevdet Yakupoğlu, *Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi, Kastamonu, Sinop, Çankırı, Bolu, XIII-XV. Yüzyıllar* (Ankara: Gazi Kitabevi, 2009), 11-12.

¹² *438 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) II*, haz. Ahmet Özkılıç, Ali Coşkun vd. (Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 1994).

¹³ Defterin hangi tarihte hazırlandığına dair kesin bir bilgi olmamakla birlikte 1521 tahririnin sonuçlarını içerdiği ve 1530 yılında tanzim edildiği düşünülmektedir.

¹⁴ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), *Tapu-Tahrir Defteri (TT, d.)*, No. 23M, 2.

¹⁵ İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı (İBK), *Muallim Cevdet Yazmaları (MCO)*, No. 75, 11b.

¹⁶ BOA, *TT, d.*, No. 438, 663.

¹⁷ Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi (TKGMA), *Tapu-Tahrir Defteri (TT, d.)*, No. 143, 1a; No. 554, 1a.

üzere Daday, nahiye ve kaza olarak geçmektedir. Tahrir defterleri umumiyetle Tımar Sistemi'ne göre tutuldukları için idarî teşkilâtlanmada nahiye, adlî teşkilâtlanmada ise kaza geçerlidir. Tahrirlerde zikredilen nahiyeler aynı zamanda birer kaza merkezi ve kadılıktır.¹⁸

Bu çalışmada, kaynak olarak tahrir defterleri kullanılmıştır. Ayrıca tahrirleri destekleyecek olan vakfiyeler ve Osmanlı son dönemine ait birkaç vesikadan daha istifade edilmiştir. Bu sûretle XV-XVI. yüzyıllarda Daday'da bulunan cami ve mescidlerin genel durumu, görevli personeli, gelir kaynakları, bu gelir kaynaklarını tasarruf edenler, mevcutsa vâkıfları ve şartları ayrıntılı olarak ortaya konulmuştur. Çalışma, tahrir defterlerinden elde edilen veriler çerçevesinde iki bölümde ele alınmıştır. Birinci bölümde camiler, ikinci bölümde ise mescidler incelenmiştir.

1. Camiler ve Vakıfları

1.1. Akçay Köyü Camii Vakfı

Günümüzde Başakçay adıyla Azdavay'a bağlı olan Akçay köyü, aynı zamanda birçok köyü de barındıran geniş bir muhitin genel adıdır. Akçay köyünde bulunan bu caminin inşa tarihi muhtemelen XV. yüzyıl veya öncesine dayanmaktadır. Cami vakıfları 1530 tarihli icmal tahririnde icmalen verilmiştir. Buna göre caminin 30 kıta bahçe ve senede 400 akçe geliri olan 20 bâb dükkân vakfı vardır. Bunun yanında vakfa, tümü berat sahibi olan 12 de neferan (görevli) kayıtlıdır.¹⁹ 1560 ve 1582 tarihli evkaf tahrirleri ise mufassal oldukları için vakfın gelir kaynakları hakkında daha teferruatlı bilgi sunmaktadır. İlk olarak, 1560 tahririne göre köyde bulunan mescid bu tarihten önce camiye çevrilmiştir. Yine 1560 ve 1582 tahrirlerine göre 45 bahçe, 1 kıta yer, 2 değirmen ve 20 bâb dükkân (Bk. Tablo 1) caminin gelir kaynakları arasında yer almaktadır. Her iki tahrirde bahçelerden elde edilen toplam gelir 7500 akçedir. Bu gelir vâkıfların şartları gereği hatip, müezzin, muarrif, ferraş, cüzhan, kayyum ve meremmetçiye halleri nispetinde taksim edilmektedir. Caminin yıllık toplam geliri ise dükkânlar (400 akçe) ve bahçelerden sağlanan 7900 akçedir.

Ayrıca kayıtlarda *İnce Sultan Mezarı* ismi de geçmekte olup bu mezar muhtemelen camiye yakın bir mevkiide bulunuyordu. 1560 ve 1582'de cami ve mezarda görevli şu personellerin isimleri zikredilmektedir: Cami müezzini Nurullah veled-i Abdi, Cüzhan İbrahim veled-i Abdi Fakih, Cüzhan Nasrullah Fakih veled-i İbrahim, Cüzhan Pirî Fakih veled-i Ramazan, Cüzhan Minnetşa Fakih veled-i Hacı, Cüzhan Süleyman Fakih veled-i Hacı, Cüzhan Müstecab Fakih veled-i Hacı, Meremmetçi Yusuf veled-i Veli, Meremmetçi Ma'ruf veled-i İsmail, Meremmetçi İsmail veled-i Yakup, Ferraş Hasan veled-i Osman ve Ferraş Ömer veled-i Ahmed.

¹⁸ Ahmet Kankal, *Türkmen'in Kaidesi Kastamonu (XV-XVIII. Yüzyıllar Arası Şehir Hayatı)* (Ankara: Zafer Matbaası, 2004), 38.

¹⁹ BOA, TT, d., No. 438, 662.

Tablo 1. Akçay Köyü Camii Vakfı'na Kayıtlı Bulunan Emlak

1560 ve 1582	
Vakıflar	Vakfın Bulunduğu Köy/Mevkii
2, 3 ve 5 adet olmak üzere toplam 10 bahçe	Ellibaş Deresi'nde ve Harman yanında
5 bahçe, 1 değirmen	وکیلند
6 bahçe, 1 değirmen	Viranyaka
3 bahçe, 1 kıta yer	Viranyaka
2 bahçe	Viranyaka
1 armut, 1 erik ve 1 elma bahçesi	Viranyaka
3 bahçe	Akçay
6 bahçe	Çat
3 bahçe	Giren
4 bahçe	Tuğraklar
Senede 400 akçe geliri olan 20 bâb dükkân	/

Tabloda yer alan vakıf mülkler camiye mahsus yeni vakıflar olup bunlardan bir kısmının 1530 tarihinden önce bir kısmının ise bu tarihten sonra cami vakfına dâhil edildiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte vakfa kayıtlı 12 kişilik görevli sayısında ise XVI. yüzyıl boyunca herhangi bir değişiklik görülmemektedir.²⁰

1.2. Hatip Köyü Camii Vakfı

Köy, bugün Azdavay'a tâbi Kırmacı köyünün bir mahallesi olarak varlığını sürdürmektedir. Tahrirlerde Hatip köyünde bulunan bu cami hakkında inşa tarihi ve yaptıranı ile ilgili bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak inşa dönemi olarak XV. yüzyıl veya öncesine ait bir yapı olabileceğini söyleyen çalışmalar vardır.²¹ Yöreyle ait ilk evkaf tahriri olan II. Bâyezid dönemi tahririnde hakkında bilgi bulunmayan bu caminin 1530 tarihli tahrirde vakıf kayıtları mevcuttur. Buna göre cami vakfının geliri 350 akçedir.²² 1560 ve 1582 tarihli tahrirlerde daha etraflıca bilgi vardır. Vakfın 360 akçelik geliri Geçenoğlu İdris, Nasuh Bey ve Yunus Bey adlı kişiler tarafından vakfedilen 2 bahçeden hâsıl olmaktadır. Vâkıfların şartına göre her Cuma günü altı cüz okunarak sevabının yarısı dönemin padişahına diğer yarısı ise kendi afiyet ve sağlıklarına; vefatlarından sonra da ruhlarına hediye edilecektir. 1560 ve 1582 yılında cüz okuma görevini İdris Fakih, Mevlânâ Emir Fakih, İlyas Fakih, Davud Fakih, Mevlânâ Yunus Fakih ve Mevlânâ Hızır Fakih her Cuma günü yerine getirerek vakfı tasarruf etmektedirler. Ayrıca 1560 tahririne göre camiye cüz tilaveti için Rahatlı (?) köyünden vakfedilen 50 akçelik geliri günde yarım akçe ile Cüzhan Süleyman Fakih, Tuğraklar köyünden müezzin için vakfedilen 100 akçelik geliri günde 1 akçe ile Müezzin Yusuf Fakih ve yine Tuğraklar köyünden cüz tilaveti için vakfedilen 100 akçelik bir geliri de günde yarım akçe ile Cüzhan Ahmed Fakih tasarruf etmektedir. Bu bilgiler 1582 tarihli tahrirde Müezzin Yusuf Fakih'in yerini Şaban'a devretmesi dışında aynen geçmektedir.²³

Ayrıca 1530, 1560 ve 1582 tahrirlerinde Daday kazasına tâbi Viranyaka köyünde Süleyman Fakih adlı bir zâtın 180 akçelik geliri olan 1 mülk bahçesini Hatip Köyü Camii cüzhanları için vakfettiği görülmektedir. Aynı tarihli tahrirlerde geçen başka bir kayıta Daday kazasına tâbi Turnuç köyünde Pir Dede bin Mehmed Fakih, sahibi olduğu 1 bahçeyi her Cuma günü iki cüz okunması için Hatip Köyü Camii'ne vakfetmiştir. Bahçenin geliri belli değildir.²⁴

²⁰ BOA, TT, d., No. 456, 151-152; TKGMA, TT, d., No. 554, 79b, 80a.

²¹ Yakupoğlu, *Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi, Kastamonu, Sinop, Çankırı, Bolu, XIII-XV. Yüzyıllar*, 500.

²² BOA, TT, d., No. 438, 660.

²³ BOA, TT, d., No. 456, 132-133; TKGMA, TT, d., No. 554, 69b-70a.

²⁴ BOA, TT, d., No. 438, 662; BOA, TT, d., No. 456, 156-157; TKGMA, TT, d., No. 554, 82a-b.

1.3. Honsalar (Ali Paşa) Köyü Camii Vakfı

Daday ilçesine bağlı Ali Paşa köyünde bulunan caminin 810/1407-1408 tarihinde Turut Bey oğlu Ali Paşa tarafından yaptırıldığı kapı üzerindeki kitabeden anlaşılmaktadır.²⁵ Kaynaklarda Hacı Ali Paşa Camii veya Ali Paşa bin Tur Bey Camii olarak da anılan²⁶ bu eser, XVIII. yüzyılda ve 1911 yılında tekrar yaptırılmıştır. 1911'deki faaliyetler vakıflar idaresince 2500 kuruş bedel ile gerçekleştirilmiştir.²⁷ Bugün hâlâ faal olan caminin son zamanlarda da onarım gördüğü belirtilmektedir. 1955 yılında kuzey tarafına 8.05X10.00 m. boyutunda yeni bir mekân eklenmiştir. 1986'da ise duvarları içten ve dıştan sıvanarak badana edilmiş, ahşap tavanı ve kiremit çatısı yenilenmiştir. Bu tamirat sırasında betonarme tek şerefeli bir de minare inşa edilmiştir.²⁸

Kitabede ismi geçen zâtın kimliği tam olarak bilinmemektedir. Bu sebeple yaşadığı dönem ve köyün adı göz önüne alınarak Candaroğlu İsfendiyar Bey'in (1385-1440) veziri Hond Sâlâr lakaplı Ali Paşa'nın olabileceği çıkarımlarında bulunulmaktadır.²⁹ Honsalar veya Hansalar Ali Paşa, Kastamonu şehir merkezinde kendi adı ile anılan mahalledeki caminin de yaptırıcısıdır.³⁰ Makrîzî, 819/1416 yılı olaylarını naklederken Çelebi Mehmed ile İsfendiyar Bey arasındaki mücadeleye temas etmiştir. Yapılan anlaşma gereğince İsfendiyar Bey, Kastamonu'nun bütün camilerinde Mehmed Çelebi adına hutbe okutmasına karşılık, İsfendiyar Bey'in veziri Honsalar'ın bunu kabul etmeyerek kendi yaptırdığı camide (Kastamonu şehir merkezinde) hutbeyi yalnızca İsfendiyar Bey adına okuttuğunu bildirmiştir. Bir şehirde aynı anda iki hükümdar adına hutbe okutulması yazar tarafından oldukça garip bir hadise olarak değerlendirilmiştir.³¹

Ali Paşa Camii'nin bulunduğu köyün adı 1487 ve 1530 tahrirlerinde *Karye-i Ecik*, 1582 tarihli mufassal tahrirde ise *Karye-i Ecik nâm-ı diğer Hansâlâr* şeklinde kayıtlıdır. Köy, nüfus olarak 1487'de 48 hane, 15 mücerred ve 27 şerik; 1530'da 53 hane, 41 mücerred, 26 şerik; 1582'de 136 hane, 176 mücerrede sahiptir. Bu verilere göre köy nüfusu XVI. yüzyıl boyunca hane ve bekâr erkek sayısı bakımından artış göstermiştir. 1487 yılında köyde, Seydi Ali Fakih veled-i Murad Fakih ve Ayvati Fakih veled-i Hacı adlarında iki de imam oturmaktadır.³²

İcmal ve evkaf tahrirlerinde cami vakfı ile ilgili aynı köyde bir hamam kaydı görülmektedir.

1.3.1. Mahmud Çelebi Evlatları Hamamı/Honsalar Hamamı Vakfı

Günümüzde Ali Paşa köyünde yer alan bu hamam harap durumdadır. Ali Paşa Camii ile ilgili yapılan bir çalışmada hamamın yapım tarihi ve bânisi hakkında caminin kuzey duvarına muhafaza amacıyla konan hamam kitabesine istinaden 1035/1625-26 tarihi ve Mahmud Ağa ismi verilmektedir ki³³ 1530 tarihli icmal tahririnde vakıf kaydı bulunan bir yapının bu tarihte inşası

²⁵ Ahmet Gökoğlu, *Paphlagonia (Kastamonu, Sinop, Çankırı, Safranbolu, Bartın, Bolu, Gerede, Mudurnu, İskilip, Bafra, Alaçam ve Civarı) Gayrimenkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi I* (Kastamonu: Doğrusöz Matbaası, 1952), 233; Mehmet Özkarcı, *Candaroğulları Beyliği Mimari Eserleri* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1992), 161-165.

²⁶ BOA, ŞD, No. 417/7; BOA, BEO, No. 2456/184129.

²⁷ Gökoğlu, *Paphlagonia (Kastamonu, Sinop, Çankırı, Safranbolu, Bartın, Bolu, Gerede, Mudurnu, İskilip, Bafra, Alaçam ve Civarı) Gayrimenkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi I*, 233; Fazıl Çiftçi, *Kastamonu Camileri-Türebeleri ve Diğer Tarihi Eserleri II* (Kastamonu: Özeller Matbaacılık, 2018), 78.

²⁸ Özkarcı, *Candaroğulları Beyliği Mimari Eserleri*, 165.

²⁹ Gökoğlu, *Paphlagonia (Kastamonu, Sinop, Çankırı, Safranbolu, Bartın, Bolu, Gerede, Mudurnu, İskilip, Bafra, Alaçam ve Civarı) Gayrimenkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi I*, 233; Çiftçi, *Kastamonu Camileri-Türebeleri ve Diğer Tarihi Eserleri II*, 78.

³⁰ Kastamonu merkezinde bulunan Honsalar (Hond Sâlâr Ali) Camii ve vakıfları hakkında bk. Veli İlker Dağsever, *Kastamonu Vakıfları (13.-16. Yüzyıl)* (Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024), 244-248.

³¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri* (Ankara: TTK Basımevi, 1988), 131; Kâzım Yaşar Koprıman, "Memlûk Kaynaklarına Göre XV. Yüzyılda Kastamonu ve Çevresi", *Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu Tebliğler (19-21 Ekim 1988 Kastamonu)* (Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1989), 19.

³² BOA, TT, d., No. 23M, 768-769; BOA, TT, d., No. 438, 649-650; TKGMA, TT, d., No. 143, 221a-b, 222a-b, 223a.

³³ Çiftçi, *Kastamonu Camileri-Türebeleri ve Diğer Tarihi Eserleri II*, 78.

pek mümkün gözükmemektedir. Adı geçen kitabe hamamın tamiri ve yeniden inşasıyla ilgili olmalıdır. Hamam, muhtemelen Honsalar Ali Paşa tarafından cami ile aynı yıllarda (1407-1408) yaptırılarak cami ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla vakfedilmiş olmalıdır. Ancak aşağıda görüldüğü üzere hamam daha sonra satılmıştır.

Tahrirlerde, *Mahmud Çelebi Evlatları Vakfı Hamamı* ve *Honsalar Hamamı* olarak belirtilen hamamın ilk vakıf kayıtları 1530 tarihli icmal tahririnde *an-karye-i Ecik hamâm-ı vakf-ı ebnâ-i Mahmud Çelebi* biçiminde verilmektedir. Mevcut kayıt hamamın evlatlık bir vakıf olduğunu göstermektedir.³⁴ 1560 ve 1582 tarihli evkaf tahrirlerinde ise Ecik köyünde bulunan Honsalar Hamamı'nın Hüdavendigâr kullarından Mehmed Çelebi adlı biri tarafından mülkiyet üzere satın alınarak gelirinin yarısının Honsalar (Ali Paşa) Camii hatibine vakfedildiği yazmaktadır. 1560 ve 1582 yıllarında hamam gelirinin yarısına Hatip Nasrullah mutasarrıftır. Mehmed Çelebi ayrıca, hamamı görüp gözetmesi amacıyla İsmail veled-i Mustafa'yı vakf-ı evlat olmak üzere müteveli tayin etmiştir. Diğer taraftan hamamı satın alan kişi olarak 1530 tahririnde Mahmud Çelebi, 1560 ve 1582 tahrirlerinde Mehmed Çelebi ismi zikredilmektedir. Tahminimize göre bu iki isim ya aynı şahsı ya da baba-oğul olarak iki farklı kişiyi ifade etmektedir. Geliri hakkında bir bilgi bulunmayan hamamın 1560 tahririne ait vakıf kaydı aşağıdaki gibidir:³⁵

An-karye-i Ecik hamâm-ı Honsâlâr hüdâvendigâr kullarından Mehmed Çelebi nâm kimesne mülkiyet üzere satun alub mülk oldukdan sonra hamâm-ı mezkûr mahsûlünün nısfını Honsâlâr Câmi'nin hatibine vakf etmiş ~~ve nısfı~~ hâliyen der-tasarruf-ı Nasrullah hatîb bâ-berât ~~ve nısfı~~ İsmail veled-i Mustafa'ya oğula oğula vakf-ı ebnâ etmiş ki mütevellî olub görüb gözede.³⁶

Ali Paşa Camii'nin arşiv belgeleri arasında 4 Zilkade 1306/2 Temmuz 1889 tarihli bir teâmül ilâmı örneği bulunmaktadır. Bu belgede cami vakfının eskiden bu tarafa hangi şartlara bağlı olduğunu gösteren bazı bilgilere ulaşılmaktadır. Buna göre mevcut ve mamur olan Ali Paşa Camii'nin Honsalar köyü hududunda bulunan vakıf arazilerinden toplanan öşür bedeli cami masrafları ve hazine harcamaları çıkıldıktan sonra senevî 299 kuruş 30 para olarak hesap edilmiştir. Cami imamı ve muallimi Mehmed Efendi ibn İsmail ile hatibi Osman Efendi ibn Salih, Daday kazası bidayet mahkemesinde tapu kâtibi ve evkaf vekili İbrahim Efendi'nin de hazır bulunduğu bir duruşmada söz konusu meblağı Evkaf Sandığından talep etmişlerdir. Konu ile ilgili şahit olarak dinlenip görüşleri alınan köylüler, cami görevlilerinin eskiden bu yana hisselerine düşen geliri kendi aralarında taksim ettiklerini bildirmiş ve zikredilen paranın imam ve hatibe verilmesi ilâm olunmuştur. Ancak ilâmda, köydeki vakıf arazilerinin hangileri olduğu ve tahrirlerde rastlanan hamama ait bilgilere yer verilmemiştir.

İlâm kaydında önemli görülmesi gereken bir diğer konu cami vakfının vakfiyesi ve Defter-i Hakanî sûretlerinin olmadığıdır. Bu konuya açıklık getirir nitelikte cami görevlileri tarafından ifade edildiğine göre köydeki vakıf arazilerin öşür geliri yarım akçe imamet ve muallimlik cihetine yarım akçe de hitâbet cihetine olmak üzere kadimî usullerle paylaşılmaktadır. Bu bilgiye ilave olarak hisse tahsislerinden köy çocuklarına camide eğitim hizmeti de verildiği ve muallimlik vazifesinin imama şartlandığı anlaşılmaktadır.³⁷

³⁴ BOA, TT, d., No. 438, 662.

³⁵ BOA, TT, d., No. 456, 152; TKGMA, TT, d., No. 554, 80a.

³⁶ BOA, TT, d., No. 456, 152.

³⁷ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA), *Vakıf Defteri* (VD), No. 1962, 52/51.

1.4. Kılıçhavlı/Halkahavlı Köyü Camii Vakfı

Bu köy, günümüzde Halkevli adıyla Eflani ilçesine bağlıdır. 1490'lı yıllar ve 1530 tahrirlerinde *Kılıçhavlı*,³⁸ 1560 ve 1582 tahrirlerinde ise *Halkahavlı*³⁹ olarak anılan köydeki camiye dair kayıt, yalnızca 1582 tahririnde yer alan bir para vakfı belgesine dayanmaktadır. Kayda göre Şeyh Dede, 6000 akçe nakit sermayesinin ribhından hâsıl olan geliri köyde bulunan caminin imam ve hatibine tahsis ederek bir vakıf kurmuştur. İmamet, hitabet, tevliyet vesair hukuk-ı lâzîminin icrası öncelikle vakıf kurucusunun evlatlarına şart kılınmış, ancak evlatların bu hizmetlere asaleten kadir olamamaları halinde vekâlet yoluyla yerine getirilmesi uygun görülmüştür. Bu şartların gerçekleşmemesi durumunda vakfın geliri olduğu gibi ulemaya ve salih kimselere verilecektir. Ayrıca Kur'ân okunması da önceden belirlenmiş şartlar çerçevesinde devam ettirilecektir.⁴⁰

Bununla beraber tahrir kayıtlarında Kılıçhavlı/Halkahavlı köyünde bir zaviye bulunmakta olup zaviyenin 1470'li yıllarda faal olduğu anlaşılmaktadır. Bu yıllarda zaviye, Pirî veled-i Seyyid Fakih tasarrufundaydı. 1560 yılında zaviyeyi para vakfını yapan Şeyh Dede (veled-i İsa), birâderiyle birlikte yönetirken; 1582 yılında bu görevi tek başına yapıyordu.⁴¹ Burada, Şeyh Dede'nin cami hizmetlerinin devamı için kurduğu vakfın, zaviye ile cami fonksiyonlarını birlikte barındıran aynı mekâna ait olması muhtemeldir. Zaviyenin/caminin yapılış tarihine bakıldığında, ilk vakıf kayıtları 1470'li yıllar öncesine işaret etmektedir.

1.5. Turnalu Camii/Bereketli Camii Vakfı

Bugün Ağlı ilçesine bağlı Bereketli köyü sınırlarında Camiyanı denilen mevkide yer almakta olup Bereketli Köyü Divan Camii olarak bilinmektedir. Cami, 733/1333 tarihli vakfiyesine göre Candaroğulları Beyliği'nin kurucusu I. Süleyman Paşa'nın oğlu Candaroğlu Ali Bey (Ali Candar) tarafından yaptırılmıştır.

Turnalu ya da daha çok bilinen ismiyle Bereketli yöresi, Candaroğulları döneminden Osmanlı Devleti'nin son yıllarına kadar Daday kazasının Azdavay nahiyesine bağlı olarak varlığını devam ettirmiştir. Yörede, zaman içerisinde değişik isimlerle muhtarlık birimi altında köyler kurulmuştur. Bu mntıkada önceleri Bereketli Divanı bünyesinde yaklaşık 5-6 köy ve bunlara bağlı birçok mahalle vardı. Dolayısıyla Turnalu veya Bereketli denildiğinde irili ufaklı birden fazla idarî birim kastedilmekteydi. İşte yörenin en önemli tarihi eserlerinden biri olan Turnalu Camii/Bereketli Camii burada kurularak mücavir Müslüman köy ve obalara dinî, sosyal ve kültürel açılardan merkezlik etmiş bir ibadet yeri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak cami, orijinal yapısını günümüze kadar koruyamamıştır. 1876 yılında yıkılarak yeniden yapılmış ve Cumhuriyet döneminde zaman zaman onarılmıştır. Şu an bu haliyle halen hizmet vermektedir.⁴² Cami, çalışmada kullanılan evkaf tahrirlerinde Turnalu Camii, Turnalu ise köy olarak geçmektedir.

1.5.1. Ali Candar (Turnalu Camii) Vakfiyesi

Bilindiği üzere vakfiye, bir vakfın kuruluş şartlarını, idarî esaslarını ve amaçlarını belirleyen hukukî bir belge olması nedeniyle hem tarihsel hem de toplumsal açıdan büyük bir öneme sahiptir. Camiye ait vakfiyenin aslına arşivlerde ulaşılamamıştır. Arapça sûreti Vakıflar Genel Müdürlüğü

³⁸ İBK, MCO, No. 75, 17b; BOA, TT, d., No. 438, 661.

³⁹ BOA, TT, d., No. 456, 140; TKGMA, TT, d., No. 554, 74b.

⁴⁰ TKGMA, TT, d., No. 554, 84a.

⁴¹ Kılıçhavlı/Halkahavlı Köyü Zaviyesi hakkında bk. Veli İlker Dağsever, "XV. ve XVI. Yüzyılda Daday Örneğinde Tekke ve Zaviyelerin Ekonomik Durumu", *Kastamonu Tarihi Araştırmaları (Şehir-Toplum-Ekonomi)-Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılına Armağan*, ed. Şerif Demir-Orçun Nalezen (Ankara: Berikan Yayınevi, 2023), 359.

⁴² Cevdet Yakupoğlu-Namiq Musalı, "Kastamonu Turnalı Camii'nde Candaroğulları ve Osmanlılar Zamanına Ait Yeni Bulunmuş Vakıf Hatim Cüzleri", *Vakıflar Dergisi* 54 (2020), 202-203.

Arşivinde bulunmaktadır.⁴³ Vakfiyenin başında Evkaf Mahkemesi'nin 25 Cemazeyilahir 1331/1 Haziran 1913 tarihli ilâmı üzerine gurre-i Şaban (1)331/6 Temmuz 1913 tarihli İrade-i Aliyye mucibince Daday naibi Abdulkadir tarafından kaydedildiği belirtilmiştir. Çalışmada kullanılan bu vakfiye 733/1333 tarihinde Ali Candar tarafından tanzim edilmiş olup 16 satırlık ana metin ve adları yazılı 11 kişilik şahitten oluşmaktadır. Vakfiye, Allah'a hamd-ü sena, O'nun elçisi Hz. Peygamber'e salavattan sonra ehl-i beyti ile diğer Peygamberlere selam gönderilerek başlamaktadır. Vakfiyede hayır ve hasenat sahibi Ali Candar (Rahmetullahi Aleyh), Kastamonu vilâyetinin Azdavay kazasına tâbi Turnalu⁴⁴ köyünde bulunan 32 adet çiftliği vakfen, şer 'iyyen ve sahîhan vakfetmiştir. Ali Candar, çiftliklerden birini kendi yaptırdığı caminin hatibine, birini camide beş vakit namaz kıldırın imama kalan 30'unu da kız evlatları hariç erkek evlatlarına vakf, terk ve tahsis ederek şu şartları kaydettirmiştir:

-Bahsi geçen çiftlikler oğullarına, oğullarının oğullarına ve bunların soyları tükenirse erkek kardeşlerine ve onlardan sonra da 30 adet cüz okuyuculara (cüzhanlar) şart olacaktır.

-Haftanın yedi gününde ve mübârek Cuma gününde cüzhanlar tarafından okunacak cüzler inşa ettirdiği camide (Ali Candar Camii) hatim yapılarak sevabı Hz. Muhammed (s.a.v.)'e hediye edilecektir.

-Vakfın mütevellisi hayatta oldukça Ali Candar'dır, bu görev kendisinin vefatından sonra kız evlatları istisna olmak üzere erkek evlatları kanalıyla nesilden nesile intikal edecektir. Nesil kesildikten sonra kardeşleri, onlardan sonra da cüzhanlar üzerinde olacaktır.

-Camide her hafta mübârek Cuma günleri dinî kaidelere uygun olarak hatim duası yapılacaktır.

Kurulan vakıf bundan sonra değiştirilemez, bozulamaz. Vakıf gelirleri alınıp satılamaz, rehin bırakılamaz. "Onu işittikten sonra kim değiştirirse günahı, yalnızca onu değiştirene ait olur. Allah her şeyi işitir, her şeyi bilir".⁴⁵ Bu (Vakfiye), 733 yılının Şaban ayının sonlarında (15 Mayıs 1333) kayıt altına alındı.

Vakfın kurulmasına şahitlik edenler: Azdavaylı Hacı Mustafa, Turnalu neslinden Mustafa Bey, Turnalu neslinden Ali Bey, Mehmed bin Ali, Kastamonu'da sakin Zâkiye Efendi, Müderrisin-i Kirâm'dan Kastamonulu Ahmed Efendi, Ali Bey bin Tur Ali, Turnalubeyzâde Murtaza Çelebi, Turnalu neslinden Himmet Çelebi, es-Seyyid Mehmed Efendi ibn Seyyid Ali Efendi, Azdavaylı Mehmed ve diğerleri.

Ali Candar'ın 733/1333 tarihli bu vakfiyesi, hem dönemin sosyo-ekonomik yapısını hem de dinî hayatın mahiyetini yansıtan bir belge olarak değerlendirilebilir. Vakıf kurmayı dinî bir görev ve manevî bir yatırım olarak gören Ali Candar, 32 adet çiftliği vakfederek bu vakfın dinî hizmetler ve ailesine yönelik düzenlemeler içerdiğini açıkça beyan etmiştir. Vakfiyede dikkat çeken önemli noktalardan biri çiftliklerden birinin kendi bina ve tesis ettiği caminin hatibine bir diğerinin ise imamına tahsis edilmesidir. Bu sayede camide beş vakit namazın düzenli kılınması ve hutbelerin

⁴³ VGMA, VD, No. 606, 193/246. Aynı arşivde vakfiyenin ikinci Arapça sûreti de mevcuttur (VGMA, VD, No. 1962, 97/94). Söz konusu bu vakfiyenin içeriği hakkında günümüzden bir asır kadar önce Mehmed Behçet *Turnalu'da Ali Candar Çiftliği Vakfiyesi (Tarihi 733)* başlığı altında bilgi vermiş ve vakfiyeyi Arapça olarak eserinde neşretmiştir; bk. Mehmed Behçet, *Anadolu Türk Âsâr ve Mahkûkâtı Tetebbu 'âtına Esâs Kastamonu Âsâr-ı Kadîmesi* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1341), 115-117.

⁴⁴ Bu yer adı Mehmed Behçet'in eserinin çevirisinde *Turnak* imlâsıyla okunmuştur; bk. Mehmed Behçet, *Kastamonu Eski Eserleri (Kastamonu Âsâr-ı Kadîmesi)*, haz. Musa S. Cihangir (Kastamonu: Kastamonu İl Özel İdaresi Yayınları, 1998), 136-138.

⁴⁵ el-Bakara, 2/181.

sürekli yapılması güvence altına alınarak manevî değerlerin ve inançların diri tutulması amaç edinilmiştir.

Vakfın kalan 30 çiftliği erkek evlatlarına tahsis edilmiştir ve kız evlatları bu mirastan muaf tutulmuştur. Dikkat çeken bir diğer husus erkek evlatların nesli tükendiğinde vakıf gelirlerinin belirli şartlar dâhilinde cüzhanlara bırakılmasıdır. Cüzhanlar, her hafta mübarek Cuma günü Kur'ân cüzleri tilavet ederek hatimlerin sevabını Hz. Peygamber'e bağışlamakla yükümlüdür. Mütevelli görevinin evvela Ali Candar'a, sonra erkek evlatlarına, onların soyunun tükenmesi halinde kardeşlerine ve nihayetinde cüzhanlara devredilmesi vakfın devamlılığını sağlama adına yapılan detaylı bir düzenlemedir. Mevcut düzenleme kurulan vakfın sadece maddî gelir kaynaklarının yönetimini değil aynı zamanda dinî ve sosyal görevlerin sürekliliğini sağlamak için kurumsal bir yapı oluşturulduğunu da göstermektedir.

Vakfiyede şahit olarak gösterilen kimselerin çoğunluğunun Turnalu (veya Turnalu neslinden), Azdavay ve Kastamonu'dan olması vakfın mahallî bir karakter taşıdığını ve halk tarafından bilindiğini göstermesi bakımından önemlidir. Bu durum vakıf müessesesinin kurumsal bir yapı olmasının yanı sıra toplumun sosyal dokusu ile bütünleşmiş bir mekanizma olduğunu da ortaya koymaktadır. Şahitler arasında *Müderrişin-i Kirâm* ve *Seyyid* unvanlı kişilerin olması vakfın sosyal ve dinî boyutunun altını çizen bir diğer unsurdur.

1.5.2. Turnalu Camii'nin XV-XVI. Yüzyıllardaki Vakıfları ve İşleyiş Durumu

Vakfiyede açıkça belirtildiği üzere camiyi yaptıran Ali Candar, yani Candaroğlu Ali Bey'dir. Değerlendirmeye alınan evkaf tahrirlerinde cami için yöreden vakfedilen çiftlikleri tespit ve takip etmek mümkündür. Ancak çiftliklere ait müstakil vakıf kayıtlarında bunların Ali Candar tarafından mı yoksa başkaları tarafından mı vakfedildiği konusu sarîh değildir. Yine de bu çiftliklerin büyük çoğunluğunun Ali Candar tarafından vakfedildiği ve uygulamanın Osmanlı döneminde bozulmadan devam ettiği anlaşılmaktadır. Tahrirlerden ortaya çıktığı üzere vakıf çiftlikleri bazen tasarruf edenin elinden alınarak cüz kıraat etmek kaydıyla başka birine tahsis edilmiştir. Bu durumun gerekçeleri arasında cüz kıraatını yerine getirmeyen veya bu hususta ihmalkâr davranan şahıslar ile vakfa mutasarrıf olan kişinin vakfı devam ettirecek neslinin kalmaması gibi nedenler öne sürülmektedir. II. Bâyezid dönemi evkaf tahririnde zikri geçen yörede Turnalu Camii cüzhan vakıfları olarak tespit edilen çiftlikler, değirmenler ve gelirleri ile bunlara dair diğer bilgiler şu şekildedir:

-Turnalu köyünde Espiye Fakih adlı 1 çiftlikten 100 akçe gelir; önceleri Hoşhun İvaz, 1490'lı yıllarda Ömer Fakih, Numan ve İbrahim b. Hoşhun tasarruf etmektedir. Vakfa 2 mücerred kayıtlıdır.

-Turnalu köyünde 1 çiftlikten 150 akçe gelir; Eczahan Abdullah Fakih tasarruf etmektedir. Vakfa 2 hane kayıtlıdır.

-Turnalu köyünde mukarrer çiftlikten 60 akçe gelir; Eczahan Abdullatif Fakih tasarruf etmektedir. Vakfa 2 hane kayıtlıdır.

-Turnalu köyünde 1 çiftlikten 100 akçe gelir; Mahmud Fakih tasarruf etmektedir. Vakfa 1 hane kayıtlıdır.

-Turnalu köyünde 1 çiftlikten 200 akçe gelir; Nurullah (?) ve İbadullah tasarruf etmektedir.

-Turnalu köyünde 1 çiftlikten 100 akçe gelir; Eczahan Hızır Fakih b. Dursun Fakih tasarruf etmektedir. Vakfa 1 hane, 2 mücerred kayıtlıdır.

- Turnalu köyünde 1 çiftlikten 100 akçe gelir; Eczahan Nebi Fakih tasarruf etmektedir.
- Turnalu köyünde 1 çiftlikten 160 akçe gelir; Veli tasarruf etmektedir. Bu çiftlik daha önce Hüseyin'den İbrahim Fakih'e akabinde Veli'ye sadaka olunmuştur. Vakfa 2 hane kayıtlıdır.
- Turnalu köyünde 1 çiftlik ve 1 değirmenden 160 akçe gelir; Yusuf tasarruf etmektedir. Bu çiftlik İbrahim Fakih tahvilinden Yusuf'a sadaka olunmuştur. Vakfa 3 mücerred kayıtlıdır.
- Turnalu köyünde 1 çiftlikten 100 akçe gelir; Süleyman Fakih tasarruf etmektedir.
- Turnalu köyünde 1 çiftlikten 100 akçe gelir; Nasuh Fakih tasarruf etmektedir. Vakfa 2 hane ve 1 mücerred kayıtlıdır.
- Turnalu köyünde 1 çiftlikten 100 akçe gelir; İbadullah Fakih tasarruf etmektedir. Bu çiftlik daha önce Seyyid Ali tahvilinden Yahya Fakih adlı birine verilmiş, ancak Yahya Fakih bir sebepten İstanbul'a sürülmüş ve çiftlik *tımara* çevrilmiştir. Daha sonra çiftlik, Hacı Ahmed Fakih veled-i Paşa'ya sadaka olunmuş onun da yalnızca bir nesli kaldığı için Hacı Ahmed Fakih'ten alınarak Yusuf Fakih'e verilmiştir. Çiftlik nihayetinde şimdiki mutasarrıfı İbadullah Fakih'e bırakılmıştır.
- Turnalu köyünde 1 çiftlikten 100 akçe gelir; Mustafa bin Bereket Fakih tasarruf etmektedir. Vakfa 3 hane, 1 mücerred kayıtlıdır.
- Turnalu köyünde 2 çiftlik ve 1 değirmenden 250 akçe gelir; Mehmed, Ramazan Fakih, Musa ve İsrail Fakih tasarruf etmektedir. Ramazan Fakih aynı zamanda Turnalu Camii imamıdır. Vakfa 2 hane, 1 mücerred kayıtlıdır.
- Turnalu köyünde 1 çiftlik ve 1 değirmenden 160 akçe gelir; Süleyman Fakih tasarruf etmektedir.
- Turnalu köyünde 1 çiftlikten 100 akçe gelir; Eczahan Süleyman Fakih'in oğulları Eyub, Pirî ve Musa tasarruf etmektedir. Vakfa 1 hane, 1 mücerred kayıtlıdır.
- Turnalu köyünde 1 çiftlikten 100 akçe gelir; Ali Fakih tasarruf etmektedir. Bu kişinin çiftliği tasarruf etme yetkisi daha sonra feshedilmiştir. Vakfa 1 hane, 2 mücerred kayıtlıdır.
- Turnalu köyünde 1 bennak zemin ve 2 değirmenden 120 akçe gelir; Ali Fakih tasarruf etmektedir. Ali Fakih'e tasarruf etme yetkisi müteveffa babası İsrail Fakih'ten devredilmiştir. Vakfa 1 hane kayıtlıdır.
- Azdavay'ın Çatak köyünde 1 çiftlik ve 2 bâb 1 değirmenden 200 akçe gelir; Ahmed Fakih'in oğulları İsrail, Yusuf ve İsmail Fakih tasarruf etmektedir. Değirmen, Ahmed Fakih uhdesine kayıtlıdır.

Neticede, II. Bâyezid dönemi evkaf tahririne göre yukarıda bahsedilen 19 çiftlik, 1 bennak zemin, 6 değirmen, 18 hane ve 13 mücerred reayadan toplam 2460 akçe gelir elde edilmektedir.⁴⁶

1530 yılına gelindiğinde Turnalu Camii için vakfedilen çiftlikler *vakf-ı âmm* ibaresiyle kayıt altına alınmıştır. Bu defterde bazı çiftliklerin cami vakfı olduklarına dair açık bir ifade geçmemesi çiftliklerin tespitini zorlaştırmaktadır. Buna rağmen bir önceki ve sonraki iki evkafta bulunan kayıt sıralaması esas alınarak çiftlikler tespit edilmeye çalışılmıştır. Buna göre;

Turnalu köyünde nim çiftlik ve 2 haneden 80 akçe; 1 çiftlikten 100 akçe; 1 çiftlik ve 3 haneden 100 akçe; Ali veled-i Nasuh zemininden 150 akçe; Tahir veled-i Seydi zemininden (bennak) 100 akçe;

⁴⁶ İBK, MCO, No. 75, 12a-b, 13a, 14a-b.

1 çiftlik ve 6 haneden 20 akçe; İlyas zemini (bennak) ve 1 haneden 100 akçe; 1 çiftlik, 1 hane ve 1 muhassıldan 100 akçe; çiftlik yerden 160 akçe; 1 çiftlik ve 4 haneden 100 akçe; 1 çiftlik, 3 hane ve 2 mücerred nüfustan 100 akçe; 1 çiftlik, 1 hane ve 1 muhassıldan 100 akçe; çiftlik yer, 2 hane ve 1 mücerredden 100 akçe; 2 çiftlik, 1 değirmen, 3 hane ve 2 mücerredden 250 akçe; 1 çiftlik, 1 değirmen ve 2 haneden 160 akçe; Nasuh zemini (bennak) ve 1 haneden 100 akçe; 2 değirmen ve 2 haneden 120 akçe; çiftlik yer, 1 hane, 1 muhassıl ve 1 mücerred nüfustan 100 akçe; 1 çiftlikten 100 akçe; çiftlik yer, 1 değirmen ve 2 mücerredden 100 akçe; çiftlik yer ve 1 haneden 100 akçe; çiftlik yerden 100 akçe ve Çatak köyünde çiftlik yer, 1 değirmen ve 1 haneden 200 akçe olmak üzere toplam 2640 akçe gelir vardır. Tahrire göre bu dönem vakfa bağlı 18 çiftlik, 1 nim çiftlik, 3 bennak zemin, 1 zemin, 6 değirmen, 33 hane, 3 muhassıl ve 8 mücerred görülmektedir.⁴⁷

Caminin 1560 ve 1582 tarihli evkafta yer alan çiftlik, değirmen ve gelir bilgileri ise aşağıdaki tabloda ele alınmıştır.

Tablo 2. Turnalu Camii Cüzhan Vakıfları

1560			1582		
Çiftlik ve Bulunduğu Yer	Gelir (Akçe)	Mutasarrıf	Çiftlik ve Bulunduğu Yer	Gelir (Akçe)	Mutasarrıf
Turnalu köyünde nim çiftlik	80	Eczahan Bahşayış Dede	Turnalu köyünde nim çiftlik	80	Ahmed
Turnalu köyünde Espiye Fakih Çiftliği, 1	100	Mehmed	Turnalu köyünde Espiye Fakih Çiftliği, 1	100	Mehmed
Turnalu köyünde 1 çiftlik	100	Abdulkerim ve Nasrullah	Turnalu köyünde 1 çiftlik	100	Balı ve Avnullah
Turnalu köyünde çiftlik	100	Abdurrezzak	Turnalu köyünde çiftlik	100	Mahmud
Turnalu köyünde mukarrer çiftlik	200	Nısfı Yakup veled-i Sadullah, diğer nısfı Abdurrezzak	Turnalu köyünde mukarrer çiftlik	200	Nısfı Murad Fakih
Turnalu köyünde 1 çiftlik	100	Bahşayış veled-i İsmail	Turnalu köyünde 1 çiftlik	100	Abdulkadir
Turnalu köyünde 1 çiftlik	100	Şaban veled-i Nebi Fakih	Turnalu köyünde 1 çiftlik	100	Ali
Turnalu köyünde 1 çiftlik	150	Abdurrahim veled-i Abdurrahman	Turnalu köyünde 1 çiftlik	150	Abdurrahim veled-i Abdurrahman

⁴⁷ BOA, TT, d., No. 438, 658-659.

Turnalu köyünde 1 çiftlik	150	Abdulcelil veled-i Pirî Fakih	Turnalu köyünde 1 çiftlik	150	Mehmed veled-i Pirî Fakih
Turnalu köyünde 1 çiftlik	100	Abdulgaffar veled-i Abdurrahman	Turnalu köyünde 1 çiftlik	100	Abdulgaffar veled-i Abdurrahman
Turnalu köyünde 1 çiftlik	100	Receb	Turnalu köyünde 1 çiftlik, 1 cedit değirmen	100	Balı
Turnalu köyünde 1 çiftlik	100	Tayyib veled-i İbadullah	Turnalu köyünde 1 çiftlik	100	Nebi Fakih
Turnalu köyünde mukarrer çiftlik	100	Mürsel ve Mahmud veled-i Bahşayış	Turnalu köyünde mukarrer çiftlik	100	Şaban ve Ahmed
Turnalu köyünde 2 çiftlik, 1 cedit değirmen	250	İmam Osman, müezzin ve hatip	Turnalu köyünde 2 çiftlik, 3 değirmen	250	İmam Abdusselam, Hatip Ahmed ve müezzin
Turnalu köyünde mukarrer çiftlik	100	Nasrullah veled-i Bekir	Turnalu köyünde mukarrer çiftlik	100	Nasrullah veled-i Bekir
Turnalu köyünde nim çiftlik ve 2 bâb değirmen	120	Bahşayış Fakih veled-i Ali Dede	Turnalu köyünde (nim) çiftlik ve 2 bâb değirmen	120	Ahmed
Turnalu köyünde 1 çiftlik	100	-	Turnalu köyünde 1 çiftlik	100	Ahmed Fakih
Turnalu köyünde 1 çiftlik, 1 değirmen	100	Abdulgani veled-i Abdurrahman	Turnalu köyünde 1 çiftlik, 1 değirmen	100	Abdulgani veled-i Abdurrahman
Turnalu köyünde çiftlik	100	İlyas Fakih veled-i Pir Veli	Turnalu köyünde çiftlik	100	Mehmed veled-i İlyas
Turnalu köyünde çiftlik	100	Hamdi veled-i Eymir Fakih	Turnalu köyünde çiftlik	100	Şaban veled-i Hamdi
Turnalu köyünde mukarrer çiftlik ve 1 değirmen	150	Abdulhalim veled-i Resul	Turnalu köyünde mukarrer çiftlik ve 1 değirmen	150	Şaban Fakih
Çatak köyünde mukarrer	200	Budak	Çatak köyünde mukarrer	200	Hamza

çiftlik ve 2 değirmen			çiftlik ve 4 değirmen		
Toplam (Akçe)	2700	-	-	2700	-

Tablodaki toplam gelirler tahrirlere göre 1560'ta 19 çiftlik, 2 nim çiftlik ve 7 değirmenden sağlanırken, 1582 yılında 19 çiftlik, 2 nim çiftlik ve 11 değirmenden elde edilmektedir. Vakfa bağlı hane ve mücerred sayıları ise tahrirlerde yer almamaktadır. Yine aynı yerdeki kayıtlara göre Turnalu Camii'nde cüzhanlık vazifesini icra eden 20 kişiye önceki kadılar 10 kişi daha ilave etmişler, böylece cüzhan sayısı toplamda 30'a yükselmiştir.⁴⁸

2. Mescidler ve Vakıfları

2.1. Akça Mescid Vakfı

1560 ve 1582 tarihli evkaf tahrirlerine göre vakfın Azdavay'daki Turnalu köyünde İbrahim Fakih'in mutasarrıf olduğu mukarrer çiftlikten 100 akçe geliri olup bu geliri mescid imamı Pir Veli tasarruf ediyordu.⁴⁹ Mescid hakkında II. Bâyezid dönemi evkaf tahriri ve 1530 tahririnde bilgi bulunmamaktadır. Mescidin yeri tespit edilememiştir.

2.2. Alpucuklu/Aluccuk Köyü Mescidi Vakfı

1490'lı yıllar öncesine ait bir yapı olduğu anlaşılan mescid vakfı için bilgilere değerlendirilen tahrir dönemlerinde rastlamak mümkündür. II. Bâyezid dönemi evkaf tahririne göre Daday'a tâbi Alpucuklu Köyü Mescidi'nin aynı köyde 1 çiftlik araziden 100 akçe geliri olup 3 hane, 1 şerik ve 1 mücerred reayası vardır. Bu sıralarda vakfın mutasarrıfı padişah beratlı Taceddin Fakih'tir. 1530'da çiftliğin geliri değişmemekle birlikte 2 hane ve 1 mücerred vakfa kayıtlıdır. 1560 ve 1582'de ise çiftlik gelirinin yine sabit kaldığı ve Nimetullah adlı birinin vakfı tasarruf ettiği görülmektedir. Köyün ismi II. Bâyezid dönemi tahririnde *Alpucuklu* diğer tahrirlerde *Aluccuk* biçiminde okunmaktadır.⁵⁰

2.3. Bozarmut Köyü Mescidi Vakfı

İlk evkaf tahririnde mescid imamı olarak zikredilen şahsın Fatih'ten nişân alması bu mescidin 1470'li yıllardan önce yapılmış olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. II. Bâyezid dönemi tahririne göre Eflani'de bulunan Bozarmut Köyü Mescidi'nin imamette kullanılması için vakfedilen nim çiftlik yerden 50 akçe vakıf geliri vardı. Bu tarihlerde merhum (Fatih) Sultan Mehmed Han'dan nişân-ı şerifi ve II. Bâyezid'den beratı olan Halil Fakih bin Abdullah Fakih hem vakfı tasarruf etmekte hem de mescidde imamlık yapmakta idi. 1530 yılında nim çiftlikten sağlanan gelir yine 50 akçe idi. Vakfın geliri takip eden dönemlerde değişmemiş olup 1560 ve 1582'de İmam Abdullah, 1560 yılı öncesinde ise İmam Davud Fakih söz konusu geliri tasarruf ediyordu.⁵¹

2.4. Budak Köyü Mescidi Vakfı

Köyün adı ilk olarak Mevlânâ es-Seyyid Hasan Şeyh bin Kızıl Bey Zaviyesi'ne ait 626/1228 tarihli vakfiyede⁵² zikredilmekte olup zaviye bu köyde tesis edilmiştir. Yalnız bu tarihin yanlış olma ihtimali üzerinde durularak vakfiyenin ve dolayısıyla zaviyenin Çobanoğulları değil de Candaroğulları dönemine, 1360'lı yıllara ait olabileceği iddia edilmektedir.⁵³ Mevcut durumda bir

⁴⁸ BOA, *TT, d.*, No. 456, 114-119; TKGMA, *TT, d.*, No. 554, 60b, 61a-b, 62a-b, 63a

⁴⁹ BOA, *TT, d.*, No. 456, 115; TKGMA, *TT, d.*, No. 554, 61a.

⁵⁰ İBK, *MCO*, No. 75, 17a; BOA, *TT, d.*, No. 438, 662; BOA, *TT, d.*, No. 456, 156; TKGMA, *TT, d.*, No. 554, 82a.

⁵¹ İBK, *MCO*, No. 75, 23a; BOA, *TT, d.*, No. 438, 662; BOA, *TT, d.*, No. 456, 154; TKGMA, *TT, d.*, No. 554, 80b.

⁵² VGMA, *VD*, No. 592, 247/182.

⁵³ Yakupoğlu, *Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi, Kastamonu, Sinop, Çankırı, Bolu, XIII-XV. Yüzyıllar*, 539-540.

yerleşim birimi olarak Budak köyünde bir de mescid olduğu kabul edilirse mescidi Osmanlı dönemi evveline tarihlendirmek mümkün gözükmemektedir. 1530, 1560 ve 1582 tahrirlerine göre *ihtiyar bende* olarak nitelenen Hacı Mahmud, Budak köyünde 1 mülk bahçesinin imaretini köyde bulunan mescidin rakabesi için vakfetmiştir. Tevliyeti evlada şartlı olan bahçenin geliri ve ne bahçesi olduğu ile ilgili bir bilgi yoktur.⁵⁴ Budak köyü şimdilerde Hasanşeyh adıyla Daday ilçesine bağlıdır.

2.5. Çeçan Köyü Mescidi Vakfı

Daday evkafı kısmında geçen kayıtlar Çeçan köyünde bulunan bu mescidin XV. yüzyıl veya daha öncesine ait bir yapı olabileceğini göstermektedir. 1560 tarihli tahrirde göre mescidin tek gelir kaynağını “kadîmü’z-zemândan imâm olanların vakfiyet üzere” tasarruf ettiği 1 çiftlik yer oluşturmaktadır. Çiftliğin 100 akçelik vakıf gelirini 1560’ta İmam Memi Fakih, 1582 yılında İmam Mehmed Fakih beratlı olarak tasarruf etmektedirler. 1530 tahririnde ise Çeçan köyünde 1 çiftlik yer ile 100 akçelik geliri yazılmasına rağmen bağlı bulunduğu vakıf belirtilmemiştir. Bunun köy mescidi imamlarına ait olduğu düşünülmektedir.⁵⁵

2.6. Çiğlene Köyü Büyük Mescid Vakfı

Çiğlene, bugün Daday’a tâbi olan Çavuşlu köyü ile Köşeler köyünün de dâhil olduğu geniş bir yöreyi kapsamaktadır. Köy mescidinin ilk vakıf kayıtlarından Osmanlı dönemi öncesine ait bir yapı olduğu anlaşılmaktadır. II. Bâyezid dönemi evkaf tahririne göre Eflani’deki Çiğlene köyünde *Şeyh İnançoğulları’nın*⁵⁶ kullandığı 1 çiftlik yer Büyük Mescid’in rakabesine kalanı ise mescid imamına vakfedilmiştir. Çiftliğin 13 hane ve 1 mücerred vakıf reayası ile 1 muddluk zemin öşüründen 425 akçe geliri kayıtlıdır. Bu sıralar vakfın mutasarrıfı ve mescid imamı Halil Fakih’tir. 1530 tarihli tahrirde çiftlik gelirinde bir değişiklik görülmemekle birlikte nüfusu bir miktar artarak 13 hane, 5 mücerred yazılmıştır.⁵⁷ 1560 tarihli tahrirde vakıf ile ilgili bilgiler bir önceki tahriri ifade eden *defter-i atîk*’ten nakledilmiştir. Bu bilgilere göre mescid, padişah emri ile Cuma olmuştur, yani Cuma namazı kılınabilme izni verilmiştir. Aynı tahrirde 1 çiftliğin yanı sıra biri öşürüne olmak üzere 8 kıta halinde işlenen zeminlerden yine 425 akçe gelir elde edilmektedir. Bu dönemde vakfa, berat sahibi İmam Abdullah Fakih mutasarrıftır. 1582 tahririnde ise zeminleri işleyen bazı şahısların değişmesi ve toplam gelirin 725 akçeye yükselmesi dışında önceki tahrir bilgilerinin yinelenildiği görülmektedir.⁵⁸

Tahrirlerde, *Şeyh İnançoğulları’nın dutageldüğü* ya da *konageldüğü* şeklinde zikredilen vakıf zeminlerde 1490’lı yıllardan 1560 yılına kadar belirgin bir artış kaydedilmiştir. Bu dönemden sonra zemin sayısının sabit kaldığı ancak buraları işleyen nüfusun arttığı anlaşılmaktadır (Bk. Tablo 3).

Tablo 3. Çiğlene Köyü Büyük Mescid Vakfı’na Kayıtlı Bulunan Zeminler

1490’lı Yıllar		1560		1582	
Üzerine Zemin Kaydedilen	Mutasarrıf	Zemin/Üzerine Zemin Kaydedilen	Mutasarrıf	Zemin/Üzerine Zemin Kaydedilen	Mutasarrıf
-	-	Zemin, nim	Ali veled-i Hoca	Zemin, nim	Ali veled-i Hoca

⁵⁴ BOA, TT, d., No. 438, 660; BOA, TT, d., No. 456, 134; TKGMA, TT, d., No. 554, 70b.

⁵⁵ BOA, TT, d., No. 438, 662; BOA, TT, d., No. 456, 150; TKGMA, TT, d., No. 554, 79a.

⁵⁶ *İnanç* ismini burada *Zamanıç* olarak da okumak mümkündür. Ancak 1530, 1560 ve 1582 tahrirlerinde *İnanç* okunmaktadır.

⁵⁷ İBK, MCO, No. 75, 23a; BOA, TT, d., No. 438, 662.

⁵⁸ BOA, TT, d., No. 456, 154; TKGMA, TT, d., No. 554, 81a.

-	-	Zemin, nim	Murad veled-i İlyas	Zemin, nim	Çalabverdi veled-i İshak
-	-	Zemin, nim	Pir Ömer veled-i İbrahim	Pir Ömer veled-i İbrahim zemini, nim	Pir Ömer'in oğulları Sadık, Satılmış ve Sıddık
-	-	Zemin, bennak	Mustafa veled-i Mahmud	Mustafa veled-i Mahmud zemini, bennak	Kendisi
-	-	Zemin, nim	İvaz veled-i Musa	İvaz veled-i Musa zemini, nim	Kendisi
-	-	Zemin, nim	Kaya veled-i Hamid ve İvaz	Zemin, nim	Kaya b. Hamid
-	-	Pir Ali ve Halil zemini, nim	Ramazan, Pir Vefa ve Habib	Ramazan, Pir Vefa ve Habib zemini, nim	Ramazan'ın oğulları Ahmed ve Memi; Habib'in oğulları Pirî ve Mahmud; Pir Vefa
1 muddluk Nusret zemini	Halil	5 akçe öşür bedeli olan 1 muddluk Pir Ali veled-i Halil zemini	Kendisi	5 akçe öşür bedeli olan 1 muddluk Pir Ali veled-i Halil zemini	Ramazan'ın oğulları Ahmed ve Memi; Habib'in oğulları Pirî ve Mahmud; Pir Vefa ve şürekâ

2.7. Danişment Köyü Mescidi Vakfı

1530, 1560 ve 1582 tarihli tahrirlere göre Danişment Köyü Mescidi'nin Daday kazası Eflani nahiyesine tâbi Aday köyünde 1 çiftlik ve 1 değirmenden toplam 100 akçe vakıf geliri vardır. 1560'ta Abdullah Fakih, son tahrirde ise Şaban adlı biri bu geliri tasarruf etmektedir. 1560'ta çiftliği kimin işlediğine dair herhangi bir bilgi verilmemişken son tahrirde Hoca'nın oğulları Ömer Fakih ve Resul Fakih; Nesimi'nin oğulları Latif, Himmet ve Mümtaz; Hamza Fakih veled-i Numan ve şürekânın hüccet gereği ziraat ettiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte 1582 tarihinde vakıf reayası olarak aynı aileden biri muaf 2 hane ve 1 mücerred vakfa kayıtlı olup hane sahiplerinden

Müezzin Ayvad veled-i (Hamza) bu tarihte İstanbul'da bulunuyordu. Diğer hane sahibi ise bahsi geçen müezzin ile kardeşi Musa'nın babası Hamza veled-i Numan'dır (caba).⁵⁹

2.8. Darphaneciler Köyü Mescidi Vakfı

Değerlendirilen tahrirlerde Daday kazasına tâbi Darphaneciler köyünde yer alan bu mescidin ne zaman yaptırıldığı kesin olarak bilinmese de ilk vakıf kayıtları yapının 1530 tarihi öncesine ait olduğunu göstermektedir. 1530, 1560 ve 1582 tarihli tahrirlere göre Göl kazasına bağlı Çavuşlar köyünde, Ark altındaki 2 kilelik Doğan Yarık adlı yerin mukataa gelirinden yılda 10 akçe Darphaneciler Köyü Mescidi imamlarına tahsis edilmiştir. 1560 ve 1582 yıllarında vakfın mutasarrıfları Kemal'in oğulları Mevlânâ Carullah ve Şükrullah'tır.⁶⁰

2.9. Deringölyanı Köyü Mescidi Vakfı

Köy mescidinin ismi vakıf kayıtlarında doğrudan doğruya ifade edilmemekle birlikte yalnızca imamet cihetine yapılan vakıftan bahsedilmektedir. Yani şahısların köy mescidinde imamette bulunduklarına dair açık bir bilgi mevcut değildir. Ancak bunların aynı köyde imam oldukları düşünülmektedir. Bu mescidin ne zaman yaptırıldığı hakkında kesin bir tarih verilemese de ilk tahrir kaydından 1470'li yıllar öncesine ait bir eser olduğu anlaşılmaktadır. II. Bâyezid dönemi evkaf tahririne göre Daday kazasına tâbi Ayakını'daki (Pınarbaşı) Deringölyanı köyünde bulunan mescide imamların istifade etmesi için 70 akçelik bir gelir vakfedilmiş olup bu geliri nişân-ı şerifi ve beratı olan İmam Hüseyin Fakih tasarruf etmektedir. Kayda göre imamın Ramazan ve Mustafa adlarında mücerred hukuklu iki de oğlu vardır. 1530'da mescidin 2 haneden elde ettiği geliri değişmemiştir. Zikredilen geliri 1560'ta İmam Mehmed Fakih, 1582'de İmam Receb Fakih tasarruf etmektedir.⁶¹

2.10. Erikbeli Köyü Mescidi ve Karamuk Köyü Mescidi Vakfı

Günümüzde Karamıkmolla adıyla Kastamonu'ya bağlı olan Karamuk köyü, aynı zamanda bir mahallesi olan Erikbeli köyünü de kapsamaktadır. Çalışmada, incelenen mescidlerin bu iki köyde kurulduğu anlaşılmaktadır. Geçen ilk vakıf kaydı, tek vakfa sahip olan bu mescidlerden Erikbeli köyünde bulunan mescidin Osmanlı dönemi öncesine ait olduğu göstermektedir. Aynı kayıta, Karamuk Köyü Mescidi ile ilgili olarak ise herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. II. Bâyezid dönemi evkaf tahririnde, Erikbeli Köyü Mescidi vakfı olduğu doğrudan ifade edilmeyen kayda göre İmam Halil Fakih, dedesi Süleyman Fakih'ten babası İdris Fakih'e ondan da kendisine intikal eden hisseyi beratlı olarak tasarruf etmektedir. Vakfa bu dönem 3 hane ve 20 akçe geliri olan bir raiyyet değirmen ile toplam 150 akçe gelir kaydedilmiştir. Adı geçen imamın vefat eden Resul Fakih adlı bir de amcası vardı. 1530 tarihli tahrirde Erikbeli köyünde 1 çiftlik, 4 hane ve 1 mücerred ile 120 akçe gelir yazılmasına rağmen bağlı olduğu vakıftan söz edilmemiştir.⁶²

1560 tarihli tahrirden ise zikredilen 1 çiftlik yerin yarısının Erikbeli Köyü Mescidi imamlarına diğer yarısının da Karamuk Köyü Mescidi imamlarına vakfedildiği öğrenilmektedir. Çiftlikte, 1 değirmen ve ekip biçilir halde 2 zemin olup buraların toplam geliri 120 akçedir. Bu tarihte Erikbeli Köyü Mescidi imamı Carullah Fakih ile Karamuk Köyü Mescidi imamı Sevindik Fakih veled-i Bekir vakfı birlikte tasarruf etmektedirler. 1582 tahririnde bir önceki tahrirde yer alan emlak tür ve sayısında bir değişiklik görülmemektedir (Bk. Tablo 4). Benzer şekilde geliri de aynıdır. Ancak vakfa yeni

⁵⁹ BOA, TT, d., No. 438, 661; BOA, TT, d., No. 456, 150; TKGMA, TT, d., No. 554, 78b.

⁶⁰ BOA, TT, d., No. 438, 608; BOA, TT, d., No. 456, 301; TKGMA, TT, d., No. 555, 171a.

⁶¹ İBK, MCO, No. 75, 23b; BOA, TT, d., No. 438, 661; BOA, TT, d., No. 456, 144; TKGMA, TT, d., No. 554, 75b.

⁶² İBK, MCO, No. 75, 17a; BOA, TT, d., No. 438, 662.

mutasarrıflar olarak Erikbeli Köyü Mescidi'ne İmam Lütü Fakih, Karamuk Köyü Mescidi'ne de İmam Şaban Fakih atanmıştır.⁶³

Tablo 4. Erikbeli Köyü Mescidi ve Karamuk Köyü Mescidi Vakfı'na Kayıtlı Bulunan Emlak

1490'lı Yıllar		1560		1582	
Emlak	Mutasarrıf	Emlak/Üzerin e Emlak Kaydedilen	Mutasarrıf	Emlak/Üzerin e Emlak Kaydedilen	Mutasarrıf
-	-	Receb veled-i Ömer zemini, bennak	Hamdullah	Receb veled-i Ömer zemini, bennak	Halen Hamdullah
-	-	Ramazan zemini, bennak	Ebu Bekir ve Sıddık veled-i Bâyezid	Ramazan zemini, bennak	Halen Ebu Bekir
20 akçe geliri olan 1 bâb raiyyet değirmeni	-	1 bâb raiyyet değirmeni	-	20 akçe geliri olan 1 bâb raiyyet değirmeni	Hacı ve Kara (?) Mehmed

2.11. Furuncuk Köyü Mescidi Vakfı

Köy mescidinin inşa tarihi ve bânisi hakkında kesin bir şey söylemek mümkün olmamaktadır. Yalnız ilk vakıf kayıtlarından edinilen bilgiler 1470'li yıllar öncesine ait bir eser olduğunu ortaya koymaktadır. II. Bâyezid dönemi evkaf tahririne göre Azdavay'ın Furuncuk köyünde bulunan mescidin 350 akçe geliri olan 3 çiftlik ve 1 değirmen vakfı mevcuttur. Buraları hem vakfiyeleri hem II. Bâyezid'den beratları hem de merhum (Fatih) Sultan Mehmed Han'dan nişânları olan Davud bin Yusuf ile kardeşi Kasım, Ömer Fakih bin İlyas ve Mahmud bin Hızır babadan oğula tasarruf etmektedirler. Bu yıllarda vakfa 1 hane, 4 mücerred kayıtlıdır. 1530 tarihli tahrirde vakfın emlak ve gelir bilgileri aynı olup vakıfta 4 hane yer almaktadır.⁶⁴ Mescidin yıllık geliri 1560 ile 1582 tarihli tahrirlerde de 350 akçedir. Evlada hisseli oldukları da anlaşılan zikri geçen vakıfları 1560'ta Abdurrahman, İmam Receb Fakih ve Abdulvedud Fakih, 1582 yılında Receb Fakih, Abdulfettah veled-i Şaban, Abdulvedud ve Mahmud veled-i Nurullah tasarruf etmektedirler. Son iki tahrir göre değirmenin 1/3 hissesi ile Lala hissesi denen çiftliklerden birine Şaban Fakih mutasarrıftır. Lala, II. Bâyezid döneminde tasarrufta bulunan Ömer Fakih'in oğludur.⁶⁵

2.12. Gelincek Köyü Mescidi Vakfı

Köy, bugün Eflani ilçesine bağlı Gelicek adıyla varlığını devam ettirmektedir. Ne zaman inşa edildiği kesin olarak bilinmeyen, ancak XV. yüzyıl ya da daha öncesine tarihlendirilmesi mümkün görünen bu yapının cami mi mescid mi olduğu kayıtlarda belirtilmemiştir. Ancak çalışmada mescid olarak ele alınmıştır. Mescidin varlığı, aynı köyden Taceddin veled-i Hacı Ali'nin kurduğu vakıfta mütevellilik görevini son şart olarak "imâm-ı karye-i mütevellî ola" ifadesiyle köy imamına bırakmasından anlaşılmaktadır. 1530, 1560 ve 1582 tarihli tahrirlere göre Taceddin veled-i Hacı Ali, Eflani pazarında 5 dükkân ile 5000 akçe nakit sermayesini evlatlarına vakfetmiştir. Ayrıca Gelincek köyüne gelen su yolunun masrafları için 1000 akçe daha bağışlamıştır. Bu vakfın tevliyeti, hayatta oldukça kendisinde, vefatından sonra salih evladında, soyunun tükenmesi halinde ise köy imamında olacaktır. Vakfın hâsılı 500 akçedir.⁶⁶

⁶³ BOA, TT, d., No. 456, 155; TKGMA, TT, d., No. 554, 82a.

⁶⁴ İBK, MCO, No. 75, 12a; BOA, TT, d., No. 438, 659.

⁶⁵ BOA, TT, d., No. 456, 122; TKGMA, TT, d., No. 554, 64b.

⁶⁶ BOA, TT, d., No. 438, 661; BOA, TT, d., No. 456, 150; TKGMA, TT, d., No. 554, 79a.

2.13. Kılvar/Kalvar Köyü Mescidi Vakfı

Günümüzde Eflani ilçesine bağlı Esencik, eski adıyla Kılvar köyü bulunmaktadır. Vakfa konu olan mescidin bu köyde kurulduğu düşünölmekle birlikte ne zaman yapıldığına dair kesin bir tarih verilememektedir. Ancak ilk evkaf tahririnde kaydının yer alması yapının 1490'lı yıllar öncesine ait olduğunu göstermektedir. II. Bâyezid dönemi evkaf tahririne göre Eflani'deki Kılvar köyünde bulunan mescidin imam olanların kullanması şartıyla vakfedilen nim çiftlik yerden 100 akçe geliri olup bu gelire vakfa mutasarrıf ve imam olan padişah beratlı Hasan Fakih sahip çıkmaktadır. Vakfa Nasrullah veled-i Hasan Paşa adlı bir de mücerred reaya kayıtlıdır. 1530'da Kılvar köyünde nim çiftlik ve 1 mücerredten 100 akçe gelir belirtilmesine rağmen tâbi olduğu vakıf yazılmamıştır, bunun köy mescidine ait olduğu tahmin edilmektedir. 1560 tahririnde aynı vakfiyetin devam ettiği ve vakfa mutasarrıf olan kişinin İmam Hüseyin Fakih olduğu anlaşılmaktadır. 1582 yılında ise İmam Receb Fakih vakfa mutasarrıf olmuştur.⁶⁷

2.14. Kızılgelik Köyü Mescidi Vakfı

Bugün Eflani'ye bağlı Çal köyü Kızılgelik Mahallesi'nde kurulduğu düşünölen mescidin yapılış tarihini kesin olarak bilemiyoruz. Ancak ilk vakıf kayıtlarına dayanarak 1490'lı yıllar öncesine ait olduğunu söylemek mümkündür. II. Bâyezid dönemi evkaf tahririne göre vakıf geliri nim çiftlikten sağlanan 70 akçe idi. Vakfın mutasarrıfı ve mescid imamı bu tarihlerde padişah beratlı Hüseyin Fakih'tir. İmamın mücerred hukukunda İsa adlı bir de oğlu vardır. 1530'da vakfın gelir kaynağı ve gelir miktarı tekrarlanmıştır. Son iki tahrirde 70 akçe geliri değişmeyen nim çiftliğin mutasarrıfı 1560'ta Halim, 1582 yılında Osman'dır.⁶⁸

2.15. Orda⁶⁹ Köyü Mescidi Vakfı

Yazılı kaynaklarda hakkında bilgi sahibi olamadığımız bu mescidin ilk evkaf tahririnde yer alan vakıf kaydından 1490'lı yıllar öncesine ait bir yapı olduğu ortaya çıkmaktadır. Mevcut vakıf kaydında köy mescidine doğrudan bir atıf yapılmamaktadır. Ancak aşağıda zikredilecek olan çiftlik imamet cihetiyle vakfedildiği için köyde bir mescid olduğu tahmin edilmektedir. II. Bâyezid dönemi tahririne göre Ayakını'daki (Pınarbaşı) Orda köyünde bulunan mescid için 70 akçelik geliri olan Emmiyeri Çiftliği'nin⁷⁰ 1/4 hissesi Ramazan Fakih adlı bir zâta imamlık yapması karşılığında vakfedilmiştir. Geriye kalan hisse ise ahire ve müselleme verilmiştir. 1530 tahririnde Orda köyünde 70 akçelik bir hâsıl belirtilmesine rağmen bağlı olduğu vakıf kaydedilmemiştir. Bu vakfın köy mescidi imamına ait olduğu düşünölmektedir.⁷¹ Takip eden yıllarda çiftlik gelirinde herhangi bir değişiklik görölmemekle birlikte 1560'ta Süleyman hem bu geliri hem de çiftlikteki 1/3 hisseyi tasarruf etmektedir. 1582'de ise vakfın tasarrufu belirtildiği haliyle Mustafa'ya bırakılmıştır.⁷²

2.16. Savaş Köyü Mescidi Vakfı

Pınarbaşı ilçesine bağlı bu köy, bazı belgelerde eski bir Türk iskân birimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Sinop şehrinde ikamet eden Devletşahoğlu Çelebi İbrahim Bey, 705/1305 tarihli vakfiyesi ile Şeyh Mahmud bin Ömer bin Şeyh Dolu adına Savaş köyünde bir zaviye tesis etmiş

⁶⁷ İBK, MCO, No. 75, 16a; BOA, TT, d., No. 438, 661; BOA, TT, d., No. 456, 144; TKGMA, TT, d., No. 554, 76a.

⁶⁸ İBK, MCO, No. 75, 19a; BOA, TT, d., No. 438, 661; BOA, TT, d., No. 456, 140; TKGMA, TT, d., No. 554, 74b.

⁶⁹ Köyün ismi II. Bâyezid dönemi evkaf tahririnde *Urva*, 1530 tarihli icmal tahririnde *Urva* veya *Orda*, 1560 ve 1582 tarihli evkaf tahrirlerinde ise *Orda* olarak okunmaktadır. Bunların yazılışları birbirine benziyor olsa da her üç evkaf tahririnde de köyler ile ilgili iki ayrı vakıf kaydı bulunmaktadır. Bunlardan ilki bahsedilen Orda köyüne aittir. Diğeri ise aşağıda göröüleceği üzere *Urva Köyü Mescidi* ile ilgili olanıdır.

⁷⁰ Bu ifade tahrirde *mescid* olarak geçmektedir. Zannımızca *çiftlik* olmalı. Zira 1560 ve 1582 tahrirlerinde *çiftlik-i mezkûrda* ifadesiyle mescide değil çiftliğe atıf yapılmaktadır.

⁷¹ İBK, MCO, No. 75, 23b; BOA, TT, d., No. 438, 661.

⁷² BOA, TT, d., No. 456, 144; TKGMA, TT, d., No. 554, 75b.

ve zaviyeye bu köyden gelirler bağlamıştır.⁷³ Benzer şekilde Kastamonu'yu merkez olarak kullanmış olan Candaroğulları Beyliği'nin kurucusu I. Süleyman Paşa'nın da (1309?-1340?) Savaş köyünde Güzel Ahmed Zaviyesi'ni kurarak köy ve çevresinden buraya vakıf yaptığı görülmektedir.⁷⁴ Dolayısıyla erken dönemlerden itibaren köyün varlığına dair kayıtların bulunması köyde bir de mescid olabileceği fikrini ortaya koyması bakımından ayrıca önemlidir. Bu durumda Savaş köyünde bulunan mescidi Osmanlı dönemi öncesine mal etmek mümkün gözükmemektedir.

Bugün, Savaş köyü Aşağı Tekke Mahallesi'nde bir cami mevcut olup halen faal durumdadır. Bu yapının inşa tarihi yakınındaki bir direğe asılı levhada 1746 yılı olarak verilse de bu tarih caminin geçirdiği esaslı bir onarıma işaret ediyor olmalıdır. Nitekim yapının belirtilen tarihten çok önceleri mescid olarak var olduğu vakıf kayıtlarınca malumdur.

1530 tarihli tahrirde mescid vakfının 1 hane, 2 zemin ve 1 çayırdan elde edilen toplam geliri 250 akçedir.⁷⁵ 1560 ve 1582 tarihli tahrirlerde ise vakfın geliri aynı kalmakla birlikte bu meblağ 7 zemin, 1 çayırdan hâsıl olmaktadır (Bk. Tablo 5). Kayda göre vakfa ait yerler Savaş Köyü Mescidi'ne imam olanlar tarafından vakfiyet üzere tasarruf edilmektedir. Bu sıralar vakfın mutasarrıfı Sıyami Fakih adlı biridir.⁷⁶

Tablo 5. Savaş Köyü Mescidi Vakfı'na Kayıtlı Bulunan Emlak

1560		1582	
Emlak/Üzerine Emlak Kaydedilen	Mutasarrıf	Emlak/Üzerine Emlak Kaydedilen	Mutasarrıf
Muhtar ve Ramazan zemini, nim	Kendileri	Muhtar ve Ramazan zemini, nim	Mehmed'in oğulları Ağacık ve Sıyami
Bürümcek zemini, nim	Hacı ve Nâzır	Bürümcek zemini, nim	Hacı'nın oğlu Mehmed ve Nâzır veled-i Mehmed
Köşes köyünde bulunan 3 muddluk zemin	-	Köşes köyünde bulunan 3 muddluk zemin	-
3 muddluk Taşmana zemini	-	3 muddluk Taşmana zemini	-
Halazna köyünde bulunan Süleyman veled-i Nesimi zemini, nim	Nasrullah veled-i Enam	Halazna köyünde bulunan Nasrullah veled-i Enam zemini, nim	Mustafa veled-i Enam ve şürekâ
1 muddluk zemini	-	1 muddluk zemin	-
Hacı Bayram zemini, çift	Hacı Bayram'ın oğulları Resul ve Hayrullah	Hacı Bayram'ın oğulları Resul ve Hayrullah zemini, çift	Halen Hacı Bayram'ın oğlu Resul, Hayrullah'ın oğlu Nurullah ve şürekâ
1 kıta çayır	-	1 kıta çayır	-

⁷³ VGMA, VD, No. 582, 271/183. Bu zaviye ile ilgili detaylı bir çalışma için bk. Cevdet Yakupoğlu-Veli İlker Dağsever, "Kastamonu Pınarbaşı İlçesi Ömer Seydi (Duâlı Seydi) Zaviyesi ve Vakıfları", *Vakıflar Dergisi* 62 (2024), 23-52.

⁷⁴ Güzel Ahmed Zaviyesi hakkında bk. Dağsever, "XV. ve XVI. Yüzyılda Daday Örneğinde Tekke ve Zaviyelerin Ekonomik Durumu", 348-350.

⁷⁵ BOA, TT, d., No. 438, 661.

⁷⁶ BOA, TT, d., No. 456, 143; TKGMA, TT, d., No. 554, 75a.

2.17. Sobran-Sorkun Köyü Hüsam Nuri Mescidi Vakfı

İlk evkaf tahririnde hakkında bilgi bulunmayan bu mescid, 1530 tahririnden önce Hüsam Nuri adında biri tarafından yaptırılmış olmalıdır. 1530, 1560 ve 1582 tarihli tahrirlere göre Sorkun köyünde Hüsam Nuri Mescidi müezzinleri için 350 akçe geliri olan bir bahçe vakfedilmiştir. 1560 ve 1582 yılında mescidde müezzinlik görevini icra eden Mehmed, bahsedilen meblağı günlüğü 1 akçeden tasarruf etmektedir.⁷⁷

2.18. Urva Köyü Mescidi Vakfı

Köy, bugün Pınarbaşı ilçesine bağlıdır. Bu mescidin yapılış tarihi hakkında ilk vakıf kayıtları yardımı ile 1470'li yıllar öncesine ait olduğunu söyleyebiliriz. II. Bâyezid dönemi evkaf tahrir kaydına göre mescidin *Bende Mezraası* zemininden senelik 100 akçe geliri bulunmaktadır. Bu geliri (Fatih) Sultan Mehmed Han'dan nişân-ı şerifi olan Musa Fakih tasarruf etmektedir. Söz konusu kayda göre köy mescidi Fatih zamanında açıktır. Mezraanın geliri 1560 ve 1582'de de 100 akçedir. Bu her iki tahrir döneminde Musa Fakih'in torunu İsmail veled-i Muarref'in vakfa mutasarrıf olduğu görülmektedir.⁷⁸ 1530'da vakfın durumu belli değildir.

2.19. Yarış Köyü Mescidi Vakfı

Bu köy, günümüzde Eflani'ye bağlı Bostancı köyü olarak bilinmektedir. Mescid hakkındaki kayıtlar yapının 1490'lı yıllar öncesine ait olduğunu ortaya koymaktadır. II. Bâyezid dönemi tahririne göre Eflani'deki Yarış köyünde bulunan mescide aynı köyde 150 akçe geliri olan 1 çiftlik yer vakfedilmiştir. Bu dönem Süleyman veled-i Ali Fakih ve Tengrivermiş veled-i Fazlullah adlı iki mücerred vakfa kayıtlı olup vakfın mutasarrıfı İmam Ali Fakih'tir. 1530'da 3 hanesi olan çiftliğin geliri 100 akçeye düşmüştür. Bu gelir 1560 ve 1582 tahririnde değişmezken aynı yıllarda İmam Abdi Fakih veled-i Süleyman vakfı tasarruf etmektedir. Son tahrirde imamın oğlu Receb'e de rastlanmaktadır.⁷⁹

Tablo 6. XV-XVI. Yüzyıllarda Daday'da Bulunan Cami ve Mescidlerin Gelir Durumu⁸⁰

Sıra	Cami ve Mescid Adı	Yıllara Göre Gelirleri (Akçe)			
		1490'lı Yıllar	1530	1560	1582
1	Akçay Köyü Camii	-	400*	7900	7900
2	Hatip Köyü Camii	-	530	790	790
3	Honsalar (Ali Paşa) Köyü Camii	-	-	-	-
4	Kılıçavlı/Halkahavlı Köyü Camii	-	-	-	6000**
5	Turnalu Camii/Bereketli Camii	2460	2640	2700	2700
6	Akça Mescid	-	-	100	100
7	Alpucuklu/Aluccuk Köyü Mescidi	100	100	100	100
8	Bozarmut Köyü Mescidi	50	50	50	50
9	Budak Köyü Mescidi	-	-	-	-
10	Çeçan Köyü Mescidi	-	100	100	100
11	Çiğlene Köyü Büyük Mescid	425	425	425	725
12	Danışment Köyü Mescidi	-	100	100	100
13	Darphaneciler Köyü Mescidi	-	10	10	10
14	Deringölyanı Köyü Mescidi	70	70	70	70
15	Erikbeli Köyü Mescidi ve Karamuk Köyü Mescidi	150	120	120	120
16	Furuncuk Köyü Mescidi	350	350	350	350

⁷⁷ BOA, *TT, d.*, No. 438, 662; BOA, *TT, d.*, No. 456, 158; TKGMA, *TT, d.*, No. 554, 83b.

⁷⁸ İBK, *MCO*, No. 75, 23b; BOA, *TT, d.*, No. 456, 130; TKGMA, *TT, d.*, No. 554, 68a.

⁷⁹ İBK, *MCO*, No. 75, 16a; BOA, *TT, d.*, No. 438, 659; BOA, *TT, d.*, No. 456, 122; TKGMA, *TT, d.*, No. 554, 64b.

⁸⁰ Tabloda, önce camiler sonra mescidler alfabetik sırayla gösterilmektedir.

* Sadece 20 bâb dükkân geliri. ** Bu sermaye toplama dâhil değildir.

17	Gelincek Köyü Mescidi	-	-	-	-
18	Kılvar/Kalvar Köyü Mescidi	100	100	100	100
19	Kızılgelik Köyü Mescidi	70	70	70	70
20	Orda Köyü Mescidi	70	70	70	70
21	Savaş Köyü Mescidi	-	250	250	250
22	Sobran-Sorkun Köyü Hüsam Nuri Mescidi	-	350	350	350
23	Urva Köyü Mescidi	100	-	100	100
24	Yarış Köyü Mescidi	150	100	100	100
Toplam (Akçe)		4275	5835	13855	14155

Yukarıdaki tablo, Daday'da bulunan cami ve mescidlerin yıllara göre ekonomik durumlarını yansıtmaktadır. Veriler incelendiğinde cami vakıflarının daha yüksek gelir miktarlarına sahip oldukları anlaşılmaktadır. Söz konusu bu durum Akçay ve Hatip köyleri camileri ile Turnalu Camii'nde belirgin bir şekilde görülmektedir. Mescid gelirlerinin ise daha kısıtlı bir seyir izlediği, bu bağlamda Darphaneciler köyü ve Kızılgelik köyü gibi mescidlerin mütevazı gelir düzeyleri ile ekonomik istikrarlarını sürdürdükleri gözlemlenmektedir. Honsalar Köyü Camii ve Budak Köyü Mescidi'nin herhangi bir tahrir döneminde verilerinin bulunmaması bu yapıların hiç gelirlerinin olmadığı anlamına gelmemektedir, nitekim bu ibadethanelerin vakıf mülkü olmalarına karşın hâsılları defterlere kaydedilmemiştir. Yine Akçay Köyü Camii'nin ilk evkaf tahririnde vakıf kaydına rastlanmaması, 1530 yılında ise yalnızca dükkân gelirlerinin belirtilip bahçe gelirlerinin yer yer almaması tablodaki toplam gelir farklarını açıklayan temel unsurlardan biri olarak öne çıkmaktadır.

Sonuç

Daday, Türklerin Anadolu'ya yerleşmeye başladığı XI. yüzyıldan itibaren önemli bir iskân sahası olmuştur. Çobanoğulları ve Candaroğulları beylikleri döneminde bölgeye yoğun imar ve vakıf faaliyetleriyle önemli yatırımlar yapılmıştır. Türklerin bu bölgeyi yurt tutması sadece bir yerleşim süreci değil aynı zamanda yüksek bir medeniyet inşa süreci olarak değerlendirilmelidir. Vakıflar, bu medeniyet inşasında önemli bir araç olarak kullanılmış olup imar faaliyetleri, Türklerin yerleşime geçişteki uyum kabiliyetlerini ve mekânı kendi kültürel kodlarına göre dönüştürme becerilerini göstermektedir. İşte Daday kazasında kurulan pek çok vakıftan sadece bir kısmını oluşturan cami ve mescidler bu anlayış ve vakıf eyleminin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Osmanlıların topraklarına kattığı bütün beldelerde olduğu gibi Fatih Sultan Mehmed devrinde, 1461 tarihinde Kastamonu ile birlikte Osmanlı idaresine geçen Daday bölgesinde de cami ve mescidler vakıf sistemine bağlı olarak faaliyetlerini devam ettiriyorlardı. Osmanlı yönetimine geçtikten sonra 1490'lı yıllarda yapılan tahrir göre Daday'a bağlı çeşitli köylerde 1 cami ve 11 mescid kayıtlara girmiştir. XVI. yüzyıl itibarıyla ise 5 cami ve 20 mescid bulunmaktaydı. Aynı yüzyılın ilk yarısında mescidlerden 2 tanesi camiye çevrilmiştir. Söz konusu bu yapılar Daday'ın kaza merkezinde değil, çevre köylere dağılmış durumdaydılar.

İlgili yerlerde etraflıca işlendiği üzere cami ve mescidlerin gelir kaynakları menkul ve gayrimenkul türündendir. Bu kaynaklardan elde edilen vakıf gelirleri sadece yapıların korunmasını değil aynı zamanda bu dinî mekânlarda görev yapan personelin maaşlarının düzenli olarak ödenmesini de mümkün kılmıştır. İmam, hatip, müezzin, hafız, cüzhan ve devirhan gibi görevliler vakıflardan aldıkları maaşlarla geçimlerini temin etmiş ve toplumun din hizmetlerini aksatmadan yerine getirmişlerdir. Bununla birlikte vakıf gelirleriyle vakfedilen emlakı işleyen, koruyan ve bakımını üstlenen haneler, bu sayede güvenli bir geçim kaynağı bulmuş ve böylece vakıf sistemi yerel ekonomiyi istihdam yoluyla da destekleyerek kırsal bölgelerde önemli bir görev üstlenmiştir.

Ayrıca, Daday'daki cami ve mescidlerin bulunduğu köylerin isimleri, bölgenin tarihî ve kültürel geçmişini aydınlatan önemli bir kaynak niteliğı taşımaktadır. Bu çalışmada incelenen belgelerde geçen köy isimleri, XIII. yüzyıldan itibaren bugünkü Eflani-Pınarbaşı-Azdavay-Ağlı-Daday hattında gelişen Türk-İslâm dönemi iskân tarihi hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Akçay, Aluccuk, Bozarmut, Budak, Çat, Çatak, Çiğlene, Deringölyanı, Erikbeli, Savaş, Turnalu ve Yarış gibi Türkçe köy adları, bölgedeki Türk iskânının en az yedi asırlık mazisine işaret etmektedir. Bununla birlikte cami ve mescidlerde görevli olanlar ile yörede vakfa kayıtlı şahısların taşımış oldukları isimler de bölgenin kültürel kimliğini anlamada kıymetli ipuçları vermektedir. Ağacık, Balı, Bayram, Budak, Çalabverdi, İnanç-oğulları, Kaya, Satılmış, Sevindik ve Tengrivermiş gibi geleneksel Türk şahıs adları ile Ali, Hasan, Hayrullah, Hüseyin, İbrahim, Mehmed, Nasrullah, Osman, Ramazan, Süleyman, Veli gibi Müslüman dünyasının müşterek adları da bölgedeki ad verme geleneğinin kökenlerine ışık tutmaktadır.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

A. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Tapu-Tahrir Defteri [BOA, TT, d.]. No. 23M; No. 456.

Şura-yı Devlet [BOA, ŞD,]. No. 417/17.

Bab-ı Ali Evrak Odası [BOA, BEO,]. No. 2456/184129.

B. Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi Kuyûd-ı Kadîme (TKGMA)

Tapu-Tahrir Defteri [TKGMA, TT, d.]. No. 143; No. 554; No. 555.

C. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet Yazmaları

İBK, MCO, No. 75.

D. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA)

VGMA, VD, No. 582, 271/183.

VGMA, VD, No. 592, 247/182.

VGMA, VD, No. 606, 193/246.

VGMA, VD, No. 1962, 52/51.

VGMA, VD, No. 1962, 97/94.

Yayımlanmış Arşiv Kaynakları

438 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) II. (1994). haz. Ahmet Özkılıç, Ali Coşkun vd. Ankara: BDAGM Yay.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Barkan, Ömer Lütfi. "Türkiye'de İmparatorluk Devirlerinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hakana Mahsus İstatistik Defterleri I-II". *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 2/1 (1940-1941), 20-59.

Çağatay, Neşet. "Vakıf ve Tarihi Gelişimi". *Vakıflar Haftası Dergisi* 1 (1984), 18-20.

Çiftçi, Fazıl. *Kastamonu Camileri-Türbeleri ve Diğer Tarihi Eserleri II*. Kastamonu: Özeller Matbaacılık, 2018.

Dağsever, Veli İlker. "XV. ve XVI. Yüzyılda Daday Örneğinde Tekke ve Zaviyelerin Ekonomik Durumu". *Kastamonu Tarihi Araştırmaları (Şehir-Toplum-Ekonomi)-Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılına Armağan*. ed. Şerif Demir-Orçun Nalezen. 343-370. Ankara: Berikan Yayınevi, 2023.

Dağsever, Veli İlker. *Kastamonu Vakıfları (13.-16. Yüzyıl)*. Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2024.

Gökoğlu, Ahmet. *Paphlagonia (Kastamonu, Sinop, Çankırı, Safranbolu, Bartın, Bolu, Gerede, Mudurnu, İskilip, Bafra, Alaçam ve Civarı) Gayrimenkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi I*. Kastamonu: Doğrusöz Matbaası, 1952.

İlhan, Mehdi. "Tahrir Faaliyeti ve Bu Faaliyet Esnasında Karşılaşılan Güçlükler". *Ata Dergisi* 7 (1997), 85-103.

İslamoğlu, Huricihan. *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Köylü*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.

Kankal, Ahmet. *Türkmen'in Kaidesi Kastamonu (XV-XVIII. Yüzyıllar Arası Şehir Hayatı)*. Ankara: Zafer Matbaası, 2004.

Kayaoğlu, İsmet. "Vakfın Menşei Hakkındaki Görüşler". *Vakıflar Dergisi* 11 (1978), 49-55.

Kayaoğlu, İsmet. "Selçuklu Vakıflarına Genel Bir Bakış". *Vakıflar Haftası Dergisi* 2 (1985), 22.

Koprıman, Kâzım Yaşar. "Memlûk Kaynaklarına Göre XV. Yüzyılda Kastamonu ve Çevresi". *Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu Tebliğler, (19-21 Ekim 1988 Kastamonu)*. 17-33. Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1989.

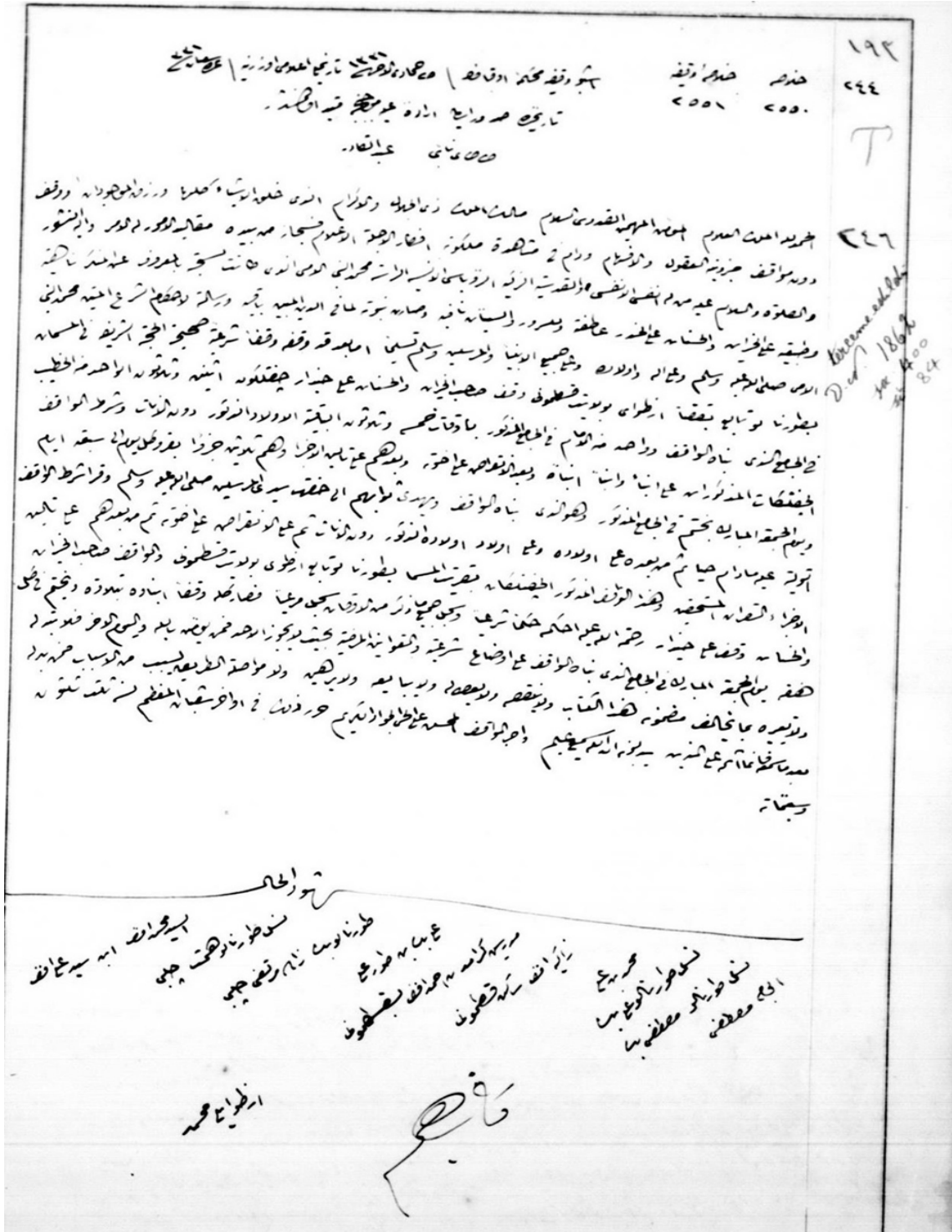
Mehmed, Behçet. *Anadolu Türk Âsâr ve Mahkûkâtı Tetebbu'âtına Esâs Kastamonu Âsâr-ı Kadîmesi*. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1341.

Mehmed Behçet. *Kastamonu Eski Eserleri (Kastamonu Âsâr-ı Kadîmesi)*. haz. Musa S. Cihangir. Kastamonu: Kastamonu İl Özel İdaresi Yayınları, 1998.

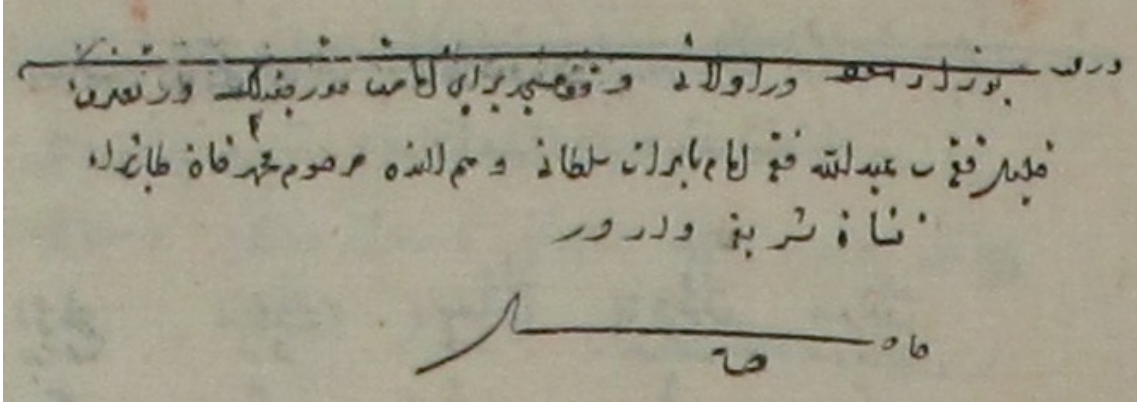
Orbay, Kayhan. "Edirne II. Bâyezid Vakfı'nın Mali Tarihi (1597-1640)". *Gramer* 1/2 (2012), 113-141.

- Önkal, Ahmet-Bozkurt, Nebi. "Cami: Dinî ve Sosyo-Kültürel Tarihi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/46-56. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Öz, Mehmet. "Tahrir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/425-439. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Özkarcı, Mehmet. *Candaroğulları Beyliği Mimari Eserleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1992.
- Turgut, Bahattin. "Urfa Vakıfları". *Şanlıurfa Vakıf Medeniyeti*. haz. Mehmet Kurtoğlu. 65-156. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2021.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*. Ankara: TTK Basımevi, 1988.
- Yakupoğlu, Cevdet. *Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi, Kastamonu, Sinop, Çankırı, Bolu, XIII-XV. Yüzyıllar*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2009.
- Yakupoğlu, Cevdet-Musalı, Namiq. "Kastamonu Turnalı Camii'nde Candaroğulları ve Osmanlılar Zamanına Ait Yeni Bulunmuş Vakıf Hatim Cüzleri". *Vakıflar Dergisi* 54 (2020), 201-233.
- Yakupoğlu, Cevdet-Dağsever, Veli İlker. "Kastamonu Pınarbaşı İlçesi Ömer Seydi (Duâlı Seydi) Zaviyesi ve Vakıfları". *Vakıflar Dergisi* 62 (2024), 23-52.
- Yediyıldız, Bahaeddin. "Türk Kültür Sistemi İçinde Vakfın Yeri". *Vakıflar Dergisi* 20 (1988), 403-408.
- Yediyıldız, Bahaeddin. "Vakıf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/479-486. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Yüksel, Hasan. "Anadolu Beyliklerinde Vakıflar". *Vakıflar Dergisi* 30 (2007), 35-50.

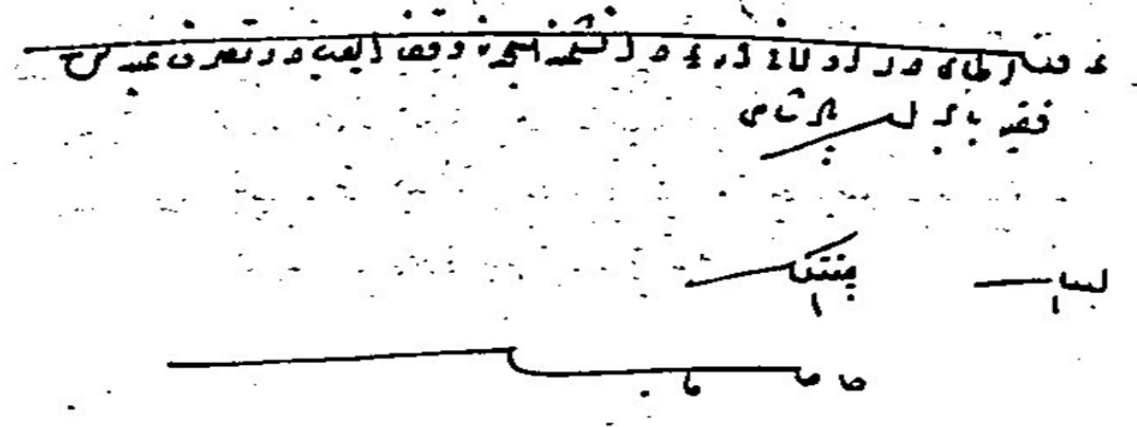
Ekler

Ek 1. Turnalu Köyü Ali Candar Camii'ne Ait 733/1333 Tarihli Arapça Vakfiye Sûretî⁸¹⁸¹ VGMA, VD, No. 606, 193/246.

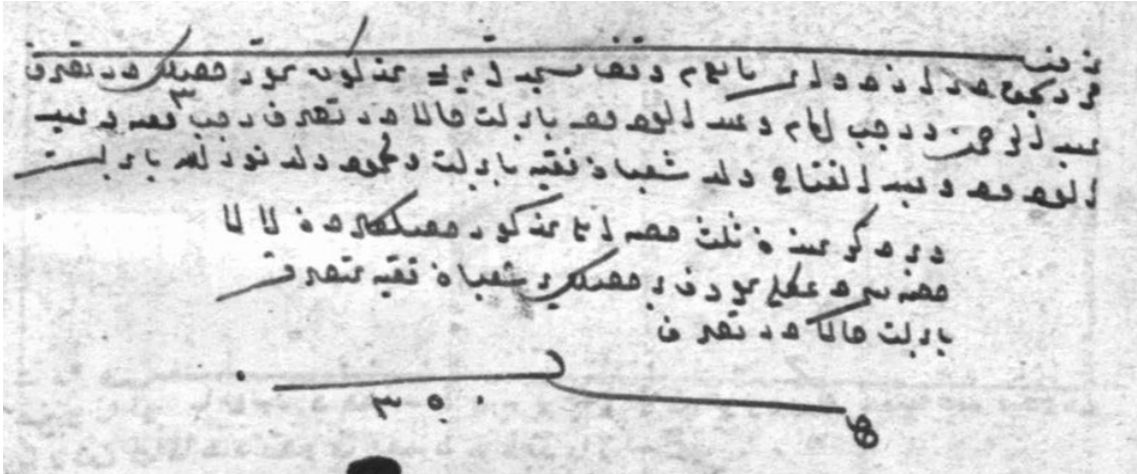
Ek 2. Bozarmut Köyü Mescidi'nin 1490'lı Yıllara Ait Vakıf Kaydı⁸²

Ek 3. Danişment Köyü Mescidi'nin 1560'lı Yıllara Ait Vakıf Kaydı⁸³

Ek 4. Furuncuk Köyü Mescidi'nin 1582 Yılına Ait Vakıf Kaydı⁸⁴

⁸² İBK, MCO, No. 75, 23a.

⁸³ BOA, 77, d., No. 456, 150.

⁸⁴ TKGMA, 77, d., No. 554, 64b.